

Édes Anyanyelvünk

2018. JÚNIUS

40. ÉVF. 3. SZÁM

A TARTALOMBÓL:

Kerekes Barnabás:
Búcsú Wacha Imre tanár úrtól

Balogh Judit:
Szavak és viszonyjelentések

Balázs Géza:
Idő és időtlenség

Grétsy László:
Hőscincér

Mészáros Márton:
A mesékben gyógyító erő lakozik

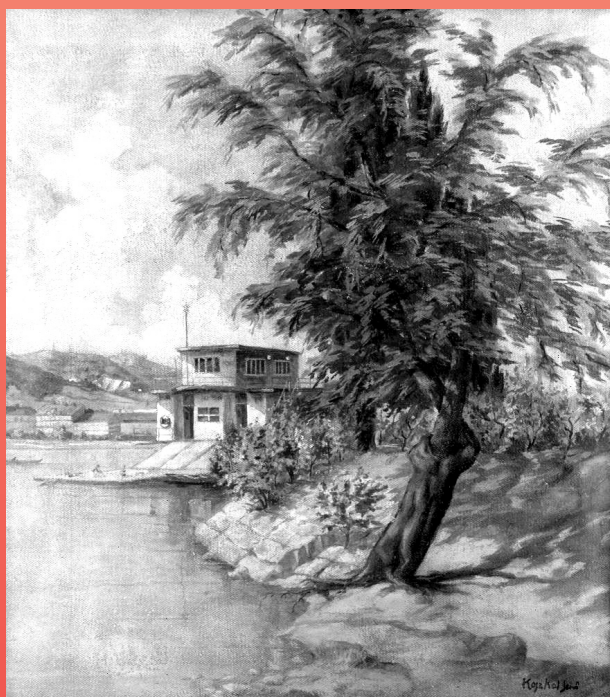
Buvári Márta:
Szálkák

Blankó Miklós és Mayer Péter:
Megszólítás utáni írásjelhasználat

Oszkó Beatrix:
Többközpontú nyelvek

Új szavak, kifejezések
(100. rész)

És: nyelvi rejtvények,
nyári események, új könyvek

Koszkol Jenő: Margit-sziget

É
A

Kedves Olvasóink!

Néhány fontosabb nyári közösségi, kulturális, nyelvi, nyelvészeti eseményre hívjuk fel a figyelmüket:

5. nyelvésztábor (2018. jún. 20–24. Sátoraljaújhely–Széphalom). A tábor díszvendége Prószék Gábor, a Nyelvtudományi Intézet és Tóth Attila, a Magyar Nyelvstratégiai Intézet igazgatója. Június 23-án: Esszékonferencia: 150 éves Eötvös József népközlési törvénye, vadéltfőző verseny, múzeumok éjszakája A Magyar Nyelv Múzeumában.

2018 nyár

3. Bihari nyári egyetem. A szülőföld szálai. Kulturális és nyelvi topográfia (2018. júl. 23–27. Berettyóújfalu–Érmellék). A nyári egyetem témája a topográfia földrajzi-történelmi-kulturális és nyelvi kapcsolataira utal, fontos helyen szerepel benne a genius loci, a névkultúra.

26. Országos ifjúsági anyanyelvi tábor (2018. aug. 10–19. Széphalom).

37. Kazinczy anyanyelvi tábor (2018. aug. 21–25. Győr, Kazinczy Gimnázium).

Még nem késő jelentkezni!

Az ASZ elnöksége és a szerkesztőség

Koskó Jenő (Dorog, 1868. április 30. – Budapest, 1935. március 17.) festőművész.

Tanulmányait Dorogon kezdte, majd Esztergomban folytatta. Később Budapestre költözött, hogy a festészetnek élhessen. 1885 és 1888 között három évig tanult a Mintarajziskolában, ahol Greguss János, Székely Bertalan és Lotz Károly voltak a mesterei.

Hosszabb tanulmányúton járt Olaszországban, Németországban és Észak-Afrikában. Budapesten 1888-tól szerepelt kiállításokon táj- és városképeivel, valamint csendelelteivel. Kedvelt technikái az akvarell és a pasztell. Herman Ottó néprajzi gyűjteményeinek illusztrátoraként is tevékenykedett. 1911-ben Aradon rendeztek gyűjteményes kiállítást képeiből. Az 1920-as évektől kezdve a nyarakat Esztergomban töltötte.

Több hazai díjat nyert. Művei a Magyar Nemzeti Galériában és a Budapesti Történelmi Múzeumban vannak.

1993-ban szülővárosában, Dorogon *Megmentett pillanatok* címmel rendeztek kiállítást, ahol több munkája is látható volt.

TARTALOM

Kerekes Barnabás: Búcsú Wacha Imre tanár úrtól	3
Balogh Judit: Szavak és viszonyjelentések.	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Idő és időtlenség. ...	5
Horváth László: Szóhasználati meglegyetések Jókainál.	6
Kemény Gábor: Új szavakat tanulok. <i>Priorál.</i>	7
Tóth József Farkas: <i>Exlibris.</i>	8
Grétsy László: Hőscincér.	9
Büky László: <i>Kölykes fazár.</i>	10
Holczer József: Újszerű vonzatok vonzásában ...	10
Mészáros Márton: A mesékben gyógyító erő lakozik. Interjú Kádár Annamáriával és Kerekes Valériával	11
Buvári Márta: Szálkák.	12
H. Varga Márta: <i>Állatasszisztált terápia?</i>	13
Balázs Géza: A szállóige születése.	14
Sz. Györfly Sarolta: Fürkésző.	15
Dóra Zoltán: Csakis <i>fa</i> nélkül!	15
Oszkó Beatrix: Többközpontú nyelvek – avagy tekinthető-e Horvátország a magyar egy központjának?	16
Minya Károly (összeáll.): www.manyszi.hu	17
„A nyelvművelés az életem egy részét jelenti”. Kemény Gábort kérdezi Balázs Géza	18
Blankó Miklós és Mayer Péter: Megszólítás utáni írásjelhasználat.	19
Hírek, tudósítások.	20–21
Pontozó.	22
Keresztrejtvény.	23
Új szavak, kifejezések (100.)	23
K. G. (összeáll.): Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek.	24

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, szeptemberben és novemberben. Szakmai támogatók:

Magyar Nyelvtudományi Társaság, MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Bizottság, Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős kiadó: Juhász Judit

Felelős szerkesztő: Grétsy László

Szerkesztőség:

Balázs Géza balazs.geza@gmail.com,

Kemény Gábor kemeny.gabor2@yahoo.com,

Bobák-Hajdu Tímea (titkár) ea.szerkesztoseg@gmail.com

Szerkesztőbizottság:

Balázs Géza, Grétsy László, Heltainé

Nagy Erzsébet, Juhász Judit, Kemény Gábor

A szerkesztőség címe:

1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu

(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu, ea.szerkesztoseg@gmail.com

A szerkesztőség csak a megrendelt íráskért fizet honoráriumot. Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg, nem küldünk vissza.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.

Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: hirlapelofigetes@posta.hu

Fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztő: Könyvtárellátó Kht.

Ára: 250 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulónak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,

1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

az Emberi Erőforrások Minisztériuma,

a Nemzeti Kulturális Alap,

a Magyar Művészeti Akadémia

segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

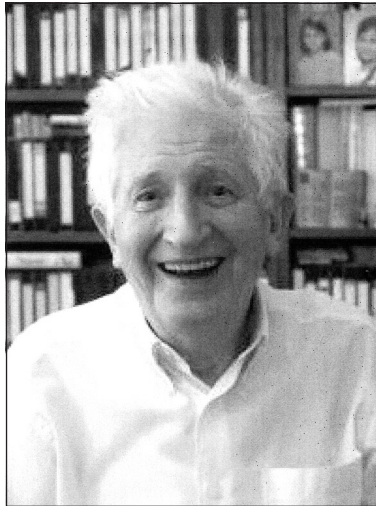
Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.

Nyomás: mondAT Kft.

Búcsú Wacha Imre tanár úrtól

Mély fájdalommal tudatom, hogy elment az utolsó XIX. századi lovag, Wacha Imre tanár úr. Aki nem a viselkedésével, hanem a magatartásával, egész életével képviselte a „lovagságot”: a hitnek, választott ügye iránti hűségnek, a hazafiságnak, az udvariasságnak, a szeretetnek, az emberségnek, a szelídségnek, a család-szeretetnek példája-mintája. A lelke kiült az arcára, derűje, állandó mosolya bizalmat, harmóniát, jóságot üzent mindenkinek. Rosszat nem mondott másokra, azokra sem, akik bántották, akik fájdalmat okoztak neki. Ma, amikor számosan a család intézményének lejáratásán serénykednek, drága feleségével, Margit nénivel példaként szolgálhatnak arra, hogyan lehet 63 éven át szeretetben, tisztelőben, tisztességben élni, egymást támogatva, egymás kezét fogva. Már akkor is óriás lehetne-lenne a szemünkben, ha csak az eddig felsoroltakkal jellemezhetnénk, de pályája, szakmai életrajza is méltán ad okot az elismerésre.

„A nemzet tanára” – több rádiós-televíziós bemondógenerációnak volt tanítója, felnevelője. Tanítványai évtizedek múltával is okkal zengenek róla ódákat, aligha lehet véletlen, hogy az MTVA életműdíjával tüntették ki. A fejében magával hordott tudása mellett, hosszú élete során könyvtárnyi könyvet vitt magával tanóráira; Arthur Miller drámájának, Az ügynök halálának Willy Lomanje s a szerepet megformáló Tímár József jutott az eszünkbe, látva őt és táskáját-táskáit. S a példa valóságos és jelképes is: egy egész életet át szolgált. Több felsőoktatási intézményben tanított, dolgozott a Nyelvtudományi Intézetben, munkatársa volt több költőnk irodalmi szótárának. Tudományos, ismeretterjesztő könyvek tucatjait adta ki, a helyesejtéssel, a retorikával, a nonverbális eszközökkel foglalkozó művei alpművek. Cikkek, tanulmányok százait jelentette meg; hajnaltól estig dolgozott, 86 évesen is tele volt tervekkel. Korántsem véletlen, hogy szeretetet sugárzó személyiségén kívül felkészültsége, szakmai igényessége is népszerűvé tette őt a nyelvművelő mozgalmak résztvevőinek körében. Wacha tanár úr az egyetlen, aki a Kazinczy-versenyek középiskolai, győri döntőjén mind az 52 alkalommal részt vett. Közel 20 éven át volt tagja az általános iskolások szépkiejtési versenyé bírálóbizottságának a kisújszállási és a

balatonboglári országos döntőn, legendások voltak az ott elhangzott szövegelemzései. Hosszú éveken át volt zsűritag a felsőoktatási verseny bizottságában is. Az „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati verseny sátorlajújhelyi fordulóján négy évtizeden át volt az elbírálásban részt vevők egyike. A tábori mozgalom nélkülözhetetlen előadójának számított: jó húsz éven át vezette a győri Kazinczy-tábort, állandó előadóként számíthatunk rá az ASZ ifjúsági táboraiban, a beszédművelők körök vezetőinek eddigi 31 egyhetes együttlétén és az erdélyi középiskolások zsoboki anyanyelvi táborában is. Az elszakított területek magyartanárai és rádiós-tévé társadalma legalább olyan jól ismerte, mint a honi, rendre feltűnt a Kárpát-medencei eseményeken előadóként, bírálóbizottsági tagként. Okkal rajongtak érte Lendvától Szovátaig, Pozsonytól Szabadkáig, Obecsétől Kolozsvárig. Ment, mert adhatott, mert szolgált.

A Kazinczy-díj Alapítványának majd' 30 éven át volt kurátora, az elismerésben részesültek nagy megtiszteltetésnek tartották, hogy Szakonyi Károly elnök mellett Wacha tanár úr volt a másik díjátadó, így a díjazottak életének meghatóan szép pillanata kötődött Imre bácsi személyéhez. Az Anyanyelvapolók Szövetségének az alapítástól fogva elnökségi tagja volt, az üléseknek állandó, hűséges, aktív résztvevője. A világ összes díját odaadhatták volna neki, akkor is adósa maradt volna a világ. Okkal lehetett büszke a Kazinczy-díjra, a Lőrincze-díjra, a Magyar Érdemrend Középkeresztjére meg a tavaly novemberben átvett Arany Kazinczy-díjra. Rövid méltatása folyóiratunk ez évi 1. számában, néhány nappal a halála előtt jelent meg.

Mondják, nincs pótolhatatlan ember; dehogy nincs! Wacha tanár úr az! Már most üresebb a világ nélküle. Emelnék a telefont, hívnánk véleményét, tanácsát kérve, de jellegzetes, szép, földi emberi hangján már nem válaszolhat. Marad nekünk a mennyei hang. Köszönjük, hogy ismerhettük, hogy évtizedeken át a közelében lehettünk. Porait is áldjuk! Nekünk marad a sóhaj meg a közhelyszerű élettörvény: a Föld forog tovább, s mi is botladozhatunk tovább a magunk útján.

Kerekes Barnabás

A szöveg és hangzása

Babits Mihály az irodalmi nevelésről szólva azt mondja, hogy ez „az emberi szellem minden nevelésének tengelye”. [...]

A Kazinczy-versenyek célja tökéletesen találkozik Babits gondolataival. A versenyekre készülőknek tanáraik a felkészülés során okos versenyszövegek kiválasztásával, olvasásával, elemzésével, majd hangos megszólaltatásával, a versenyeken a gondolat továbbadásával gondolkodni és beszélni tanítják.

Az ötven év versenyei és a versenyek alapján szerzett tapasztalatok nemcsak a versenyző diákokat tanították gondolkodni és beszélni. Tanárok, a nyelvet tanulmányozó tudósok számára vizsgálati alapot is nyújtottak, hogy jobban, alaposabban megismerhessük a hangzó nyelvet és ennek törvényszerűségeit. Ezáltal lehetővé tették a hangzó nyelvről szóló új ismeretek kibővítését, az új ismeretek összefoglalását, tudatosítását is, előbb élőszóbeli versenyelemzések által, később ezeknek nyomtatott formában való közreadásával.

(Részlet Wacha Imre utolsó könyvének előszavából)

Szavak és viszonyjelentések

A nyelvhasználat a mindennapi élet része, kapcsolatainkban szinte folyamatosan beszélünk, mások beszédét hallgatjuk, rendszeresen írunk, olvasunk, szóbeli és írásbeli üzeneteket küldünk egymásnak. A világot is a nyelv segítségével fedezzük fel, gondolataink nyelvi formában jelennek meg.

A körülöttünk lévő valóság, a világ elemeit szavak segítségével tudjuk megnevezni. Életünk tele van eseményekkel, történésekkel, cselekvésekkel, kifejezésekre általában az igék (*ír, olvas, alszik*) szolgálnak. Az események szereplői, a dolgok, fogalmak főnevek által jelennek meg a nyelvünkben (*fiú, ház, gondolat*). A dolgok tulajdonságát, mennyiségét mellénevekkel, számnevekkel szoktuk kifejezni (*magas, szép; sok, három*).

Vannak azonban olyan szavaink is, amelyek nem a világ dolgait, eseményeit nevezik meg, hanem egészen más jelentések közvetítésére szolgálnak, például nyelvtani, beszéltői viszonyok kifejezését valósítják meg. Ezek is fontos szavak, jelentések, nélkülük nem lehetne sikeres a kommunikáció.

Így például az *asztal mellett, ebéd alatt* szókapcsolatban előforduló *mellett, alatt* névutó mindig csak egy főnévvel együtt (vagyis utána következve, ezért név-utó) állhat, önállóan sohasem fordul elő. Az *asztal mellett, ebéd alatt* „együttes” jelentése az *asztalnál, ebédnél* ragos főnév jelentéséhez hasonlítható, amelyben a *mellett, alatt* névutók a *-nál/-nél* ragjelentésnek megfelelő **viszonyjelentéssel** látják el a főnevet (*asztal mellett = asztalnál*). Ezért a névutót toldalékértékű (ragértékű) viszonzónak tekinthetjük. Önálló szó ugyan, de jelentése csak a viszonyraghoz hasonló nyelvtani viszonyjelentés.

Az *Ő mint polgármester vett részt a megbeszélésen* mondatban előforduló *mint polgármester* két szóból álló szerkezet egyetlen ragos főnévvel is helyettesíthető: (*Ő*) *polgármesterként* (vett részt...). A *mint* tulajdonképpen ugyanolyan szerepet tölt be a *polgármester* főnév előtt a *mint polgármester* szókapcsolatban, mint a *-ként* rag a *polgármesterként* szóalakban, tehát (állapot)határozói viszonyjelentést (hogyan?, milyen állapotban?) kapcsol ahhoz a főnévhez, ami előtt áll. Vagyis ez a *mint* szó (a magyarban kivételesen) előjárószerűként a *-ként* viszonyraghoz hasonló szerepet tölt be, tehát jelentése ugyancsak a raghoz hasonló viszonyjelentés.

Az igeragozásban a jövő idejű igealak, pl. *írní fog* csak **segédige** segítségével alkotható meg, ahol a jövő idő jele a *fog*. Hasonlóképpen a feltételes mód múlt idejű igealak is csak segédszóval hozható létre: *írt volna*, amelyben a feltételes módot a *volna* fejezi ki. A *fog* és a *volna* az említett szerkezetekben az időjelhez (pl. a múlt idő jeléhez: *ír-t*) és a módjelhez (pl. a felszólító mód jeléhez: *ír-j*) hasonló funkciót látnak el, ezért toldalékértékűek, nevezhetők akár jelértékű viszonzóknak is.

Az összetett (névszói-igei) állítmányban is van segédige: A szomszédom igazi *művész volt*. Ez a segédige azonban más funkciót tölt be, mint az előzők. Használata azzal függ össze, hogy az állítmány szoros kapcsolatban van az igei szófajjal, hiszen az ige mindig csak állítmányi szerepben fordul elő: *A gyerekek sokat játszanak*. Ennek következtében az állítmányi mondatrész „megörökölte” az igétől mindazokat a nyelvtani jelentéseket, amik az igrére jellemzők, vagyis a szám-személy, az idő és a mód kifejezési lehetőségét: *Régóta tanár vagyok* – én, vagyis egyes szám 1. személy, jelen idő, kijelentő mód. Állítmányi szerepbe kerülve a főnévnek, melléknévnek „segítésre”, segédigére van szüksége ahhoz, hogy ki tudja fejezni az igrére jellemző kategóriákat, hiszen a főnév, a melléknév alkalmatlan

a személy, az idő és a mód megjelenítésére. A *tanár vagyok* hasonlóvá válik ehhez az igréhez: *tanár-kod-om*. Mivel a névszói(-igei) állítmány igei tulajdonságokat mutat, nyelvtani szempontból igeiként viselkedik. A segédige mintegy „igésítő” a névszót, vagyis a funkciója a szófajváltó képzőhöz hasonlít. (A puszta névszói állítmány csak kijelentő mód jelen idő 3. személyben jelenik meg, amikor is a segédige ún. zéró fokú: *ő tanár, ők tanárok*. Tehát a névszói-igei állítmány ragozási sorába illeszkedik: *én tanár vagyok, te tanár vagy, ő tanár, mi tanárok vagyunk, ti tanárok vagytok, ők tanárok*.)

A névszói-igei állítmány a *vagy/volt/lesz* segédigén kívül még két másik segédigével is megalkotható: *óvódás marad* (ebben a szerkezetben a *marad* segédige a tartósságra utal), *kétéves múlt*.

A magyarban sok igeikötős ige van. Az igeikötő-használat nagyon gazdag a nyelvünkben. Az **igeikötő** igréhez: *be-hív* (vagy abból képzett szóhoz, pl. főnévhez: *be-hívás* vagy igenévhez: *be-hívni*) kapcsolódó viszonzószó. Ha az ige előtt áll, egybeírjuk vele (az igeikötős ige összetett szónak számít). Ha mögé kerül, különírjuk tőle.

Az igeikötő módosítja az ige jelentését, pl. megjelöli a cselekvés irányát: *bejön, kinéz, visszamegy*; befejezté teszi az igrét: *elolvas, megír, elvégez*; kezdő jelentést kapcsol hozzá: *megáll, felébred, megkezdődik*; megváltoztatja a jelentését: *gondol – meggondolja magát, mos – felmos, harcol – kiharcol* stb.

Az igeikötő megváltoztathatja az ige vonzatát is, a következő két példában tárgyassá teszi a tárgyatlan *ül, siet* igrét: *ül – megüli a lovat, siet – elsiet vmit*. Megváltoztathatja a határozói vonzatot is: *lép (vhova) – kilép vhonnan, belelép vmibe*.

A jelentésváltoztató szerep miatt az igeikötő is a képző funkciójához hasonlítható viszonzószó.

Ugyancsak képzőértéket képvisel a **névutómelléknév**. A *ház melletti területen elfér két kocs* mondatban a *ház melletti* szerkezetben fordul elő a *melletti* névutómelléknév, ami a *melletti* névutóból *-i* melléknévképzővel jött létre. Szorosan kapcsolódik a *ház* főnévhez, a főnévvel együtt jelenik meg, és csak a főnévhez kapcsolódva, azzal együtt tölt be jelzői szerepet: *Milyen területen? a ház melletti (területen)*. A *melletti* névutómelléknév megváltoztatja a *ház* főnév felhasználási lehetőségét, hiszen a *ház melletti* szerkezetet a melléknévhez hasonló módon használjuk fel, úgy kérdezzük rá, ahogy a melléknévre szokás. A névutómelléknév mintegy megváltoztatja a szerkezetben a főnév szófaját melléknévi értékűre, ezért a képzőfunkcióhoz hasonló szerepű viszonzószó.

A **kötőszók** szavakat, mondatokat, tagmondatokat kapcsolnak össze. Az összekötött tagok közötti nyelvtani, logikai kapcsolatot jelölik. Utalhatnak például ellentétre: nem ő, *hanem* én, vagylagosságra: újság *vagy* könyv, magyarázó viszonyra: meggyerő, *ugyanis* kedves. Ezek logikai viszonyjelentésű szavak.

A **névelő** szintén logikai jelentésű viszonzószó, főnévhez kapcsolódva a főnév határozottságát, ismertségét (*a fiú*), illetve határozatlanságát (*egy fiú*) jelöli. A határozottság – határozatlanság között logikai ellentét van.

A **tagadószó** (*nem, ne*) egy állítás egészét vagy egy részét tagadja (*Nem megyünk moziba, Nem moziba megyünk*). Az állítás és a tagadás között (*jó – nem jó*) logikai ellentét van, ezért a tagadószó is logikai viszonyjelentést közvetít.

A beszéltői szándékra, a beszélő kívánságára utal a **bárcsak óhajtszó** a *Bárcsak étenéd!* óhajtó mondatban. A *bárcsak* a beszélő hozzáállását, viszonyát fejezi ki, ezért viszonyjelentést közvetítő szó, ami az óhajtó mondatokban jelenik meg.

Ugyancsak a beszéltői szándékra utal az *Érted-e?, Ugye érted?* kérdésekben az *-e* és az *ugye* **kérdőszó**. Azt mutatják meg, hogy a beszélő kérdő mondatot fogalmaz meg, tehát szándéka szerint választ vár a beszédpartnerétől.

Balogh Judit

Miért érdekes?

Idő és időtlenség

Mi az idő?

Kant szerint: „Az idő nem más, mint belső szemléletünk formája.” Egy korábbi, az idővel foglalkozó ismeretterjesztő munka így ír az időről: „Nem létezik az idővel foglalkozó egységes, tudományos diszciplína. Beszélünk »csillagászati időről«, »biológiai időről«, »társadalmi időről«. (...) A filozófus a szaktudományok fejlődésének tanulságait elemezve összefoglaló képet próbál nyújtani az idő mibenlétét érintő általános elvi kérdésekről. Felvázolja az időfogalom kialakulásának útját, időismereteink történeti fejlődését. Ennek során elemzi az emberi tevékenység, a társadalmi fejlődés és a különböző időfelfogások alakulásának az összefüggését. Képet ad az objektív időtulajdonságok és időviszonyok sokféleségéről. Összegezi az idő általános természetére vonatkozó jelenlegi ismereteinket” (Balázs-Fényes-Géczy-Horváth 1980: 6). Talán a filozófiai megközelítéshez áll legközelebb a szemiotikai. Állításom: az emberiség és az egyes ember is az időtlenségből jön, azután bekorlátozza magát az időbe, majd tart az időtlenség felé. A magyar nyelv *időtlen* szavának szerkezete: *idő* + fosztóképző, jelentése: 'idő nélküli'. Korábban a koraszülöttre mondták (aki nem töltötte ki a várandósság teljes idejét; s a megfigyelés, megítélés szerint fejletlenebb). Később a jelentés pejoratív értelművé vált, és 'ügyetlen, ostoba' jelentést kapott. A szó eredeti, motivált jelentése (egyfajta ikon) azonban nagyon kifejező: *idő nélküli*. Tehát meglátásom szerint az emberiség, az egyes ember, az emberi kultúra és történelem leírható ezzel a képlettel: időtlenség – időbeliség – időtlenség.

Időtlenség – időbeliség

Az emberiség az időtlenségből jön. Az ember az egyetlen lény, akinek tudatában felbukkan a múlt és a jövő. A homo sapiens legalább 100 ezer évre vezethető vissza, ez már a beszélő ember ideje; s a beszédben már a kezdetektől megjelennek az idők: tegnap – ma – holnap. A humán etológusok véleménye, hogy az állatok számára nincs idő (nincs múlt, és nincs jövő), az örök „jelenben” élnek.

Az emberiségnek, az embernek van egy nem ismert ősideje. Az ősidő erősen foglalkoztatja a pszichológusokat. A pszichanalitikus iskola szerint az ősidő a tudatalattiban, Jung szerint a kollektív tudatalattiban tanyázik; s bizonyos alkalmakkor (például az álomban) a felszínre tör. Jung egyenesen azt mondja: „mindannyian magunkban hordjuk a sauruszfarkat”. Az ősidőre emlékeztet az ember néhány testi jellemzője. Az ember a testén hordja ismeretlen régmúltjának, egy ismeretlen régi időnek a maradványait. Egyes szerveink, szervrészeink korábbi szervek csökevényei. Tetszetős a vízimajom-elmélet, amely az ember testén meglévő számos jelről, valamint az ember néhány viselkedési sajátosságáról azt állítja, hogy egykor vízi életet folytatott.

Tehát az állatok az időtlenségben élnek, az ember az időtlenségből jön, az ősidőkre az emberi test és néhány viselkedési

Irodalom

Balázs Béla – Fényes Imre – Géczy Barnabás – Horváth József 1980. Mi az idő? Gondolat, Budapest.

Bárczi Géza – Benkő Loránd – Berrár Jolán 1978. A magyar nyelv története. Második kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.

Hankiss Elemér 2014. Az emberi kaland. Egy civilizációelmélet vázlata. 5. bővített kiadás. Helikon, Budapest.

Jankovics Marcell 2013. Mese, film és álom. 1–2. Csokonai Kiadó, Debrecen.

Kiefer Ferenc é. n. Jelentéselmélet. Corvina, Budapest.

Pei, Mario, 1966. Szabálytalan nyelvtörténet. Gondolat, Budapest.

forma emlékeztet. Megfigyelhető, hogy más az ember időérzékelése gyermekkorban, ifjúkorban, felnőttként és öregkorban. A csecsemőnek és a kisgyerekeknek még nincs időérzéke. A gyermek folyamatosan tanulja meg az időt kezelni. Az ember életében azonban vannak időszakok és helyek, amikor visszatér az időtlenségbe. Ezek a következők: a boldogság állapota, örömmel, gyönyörrel végzett tevékenységek, az álom, narkotikus állapotok, betegségek... A haldokló ismét egy időtlen térbe kerül, elveszíti a konkrét tájékozódási pontokat. A hirtelen halál esetében sokszor leírt jelenség az ember szeme előtt végigpergő életfilm, a végelgyengülés és a lassú halál esetében pedig lelassult és egyre inkább töredező időélményt tapasztalunk.

Az ember elkezdte kulturálisan uralni az időt, erre egyre rafináltabb technikákat dolgozott ki (időmérés). A mérnöki pontosságú időmérés ellenére azonban maradtak „üres” helyek, amelyeket nem tud érinteni az időbeosztás. Hankiss Elemér (2014: 33) civilizációelméleti vázlatában ezt így fogalmazza meg: „Az idővel minden kísérletünk kudarcot vallott. Mindössze arra vagyunk képesek, hogy mérjük, de kilépni nem tudunk belőle. S kíváltképpen: nem tudjuk megállítani vagy visszafordítani. Hozzá vagyunk láncolva villámgyors futásának egyetlen pontjához (amelyet jelennek nevezünk)... Csak halálunk után léphetünk át egy időtlen univerzumba, vagy tűnhetünk el egyszer s mindenkorra az univerzumból.”

Nyelvi idő

A nyelvből kimutatható, hogy a térérzékelésből fejlődött ki az idő nyelvi megjelenítése. Például az időhatározó a helyhatározóból fejlődött ki: „A primitív ember az időt is térnek képzelte el, és a helyviszonyító eszközöket használta fel az időviszonyok kifejezésére. A mai magyar nyelvben is nagyon gyakran helyhatározóval van ellátva az időhatározó; a helyhatározórag éppen az időt jelölő alapszó miatt kap időhatározói funkciót” (Bárczi-Benkő-Berrár 1978: 444). Sőt, a magyar nyelvben a helyhatározók mintájára az időhatározók is három irányúak: időtartam (időpont) – kezdőpont – végpont: *öt óra- kor; télen, életében – két hét óta, kezdettől fogva – hét órára, holnapig* (i. m. 444). A jelen-múlt-jövő idő megkülönböztetésére az egyes nyelvek különféle (grammatikai, lexikológiai) eljárásokat dolgoztak ki. Az időábrázolás sajátosságát (és talán kezdeti megoldását) mutatja a kínai időjelölés. Az időviszonyokat a kínai nyelv így fejezi ki (Pei 1966: 135):

én most ír – én tegnap ír – én holnap ír

Alapvetőnek tűnik a jelen elsőlegessége, ami azt mutatja, hogy az ember az „örök jelenből”, az időtlenségből jön. A legtöbb nyelvben, így a magyarban is, a jelen nem jelölt. Ehhez képest különíti el szavakkal vagy nyelvtani elemekkel a múltat és a jövőt. A mondatnak van külső, és van belső időszervezete. A külső időszervezet a beszédidőhöz viszonyul, a belső időszervezet az események időbeli lefolyásához (ezt nevezzük aspektualitásnak). Létezik például időszervezet nélküli mondat (Kiefer é. n. 248–9):

Az ember halandó. Kétszer kettő négy.

A szék szó négy betűből áll.

A magyarban meglévő időtlen mondat talán egyfajta ősnyelvi megnyilvánulás maradványa.

Az időről alkotott képet a nyelvtan mellett a nyelv lexikológiája, frazeológiája is tükrözi: *az idő kereké* – az idő körkörös, körbejár, monoton; *az idő vasfoga, foga van az időnek* – az idő tönkretesz, lebont dolgokat; *Az idő pénz; időt rabol* – az idő tulajdon, érték, aminek ellopása megrövidít valakit; *Fiatal még az idő; Itt az ideje!; Az idő eljárt, senkire se vár; az idők végezetéig* – az idő szakaszolható, van eleje, van vége; *megáll az idő, lassan telik az idő, elhalad (elszalad) az idő, repül az idő, túlhalad az idő* – az idő valamiféle folyamat, aminek (változó) sebessége van: a statikusságtól a különféle dinamizmusig; *időtlen idők óta* – valamikor még nem volt szakaszolva az idő, időtlenség uralkodott; *nagy idők, történelmi idők* – kiemelkedő történelmi szakaszok; kronológia; *Legjobb orvos az idő* – az emlékezet és az idő összekapcsolódik, idővel az emlékek tompulnak.

Balázs Géza

Szóhasználati meglepetések Jókaitól

Az idősödő ember nosztalgiázásával nemrég újra kezembe vettem azokat a regényeket, amelyek az általános iskolában kötelező olvasmányaink voltak. Közéjük tartozik A kőszívű ember fiai is. Gazdag szókincséből most olyan elemekkel foglalkozom, amelyek meglepetést okozhatnak a mai köznyelv beszélőinek: vagy azért, mert más jelentésben ismerik őket, mint amelyben a Jókai-regényben szerepelnek; vagy pedig azért, mert teljesen ismeretlenek nekik.

A művet most olyan kiadásban olvastam, amelyhez a figyelmes Európa Könyvkiadó magyarázó szójegyzéket is csatolt, ez azonban az általam kiválasztott elemeket nem tartalmazza. – A kőszívű ember fiaiiban előforduló szavak jelentésének megfigyeltében a legfontosabb értelmező és történeti-etimológiai szótárakon kívül az 1990-es évek közepén megjelentetett Jókai-szótár is segíthet. Ez nem teljes írói szótár, hanem inkább mankó az olvasóknak: azoknak a Jókai-szavaknak az értelmezéssel ellátott jegyzéke, amelyeknek a megértése különféle okokból feltehetőleg gondot okoz. Mint az alábbiakban kiderül, az általam választott szavakkal kapcsolatban a Jókai-szótár használhatósága esetenként más-más mértékű.

Az első példám a *megrökönyödik* ige. Ennek a Jókai-szótár a 'megütközve elképed' értelmezést adja. Megítélés kérdése, hogy ezt az igét ebben a jelentésben szükséges volt-e felvenni a szótárba: mondhatjuk azt is, hogy közismertsége miatt ez felesleges volt; de gondolhatunk arra is, hogy ez a szó kissé régiesnek vagy választékosnak tekinthető, tehát indokolt a szerepeltetése. Az mindenesetre tény, hogy a 2001-ben kiadott Jókai-cédé tanúsága szerint az író ezt az igét legtöbbször valóban ebben a jelentésben használja.

A meglepetés itt egy más jelentésű adat, amely nincs képviselve a Jókai-szótárban: „A reggeli már régen készen volt, az asszony [ti. Mindenváróné] évelődött, hogy mégsem keltek fel a vendégek; de soká alusznak; a tejszín mind *megrökönyödik*”. Itt minden bizonnyal a nyelvjárási 'összezsugorodik; elszíneződik, megpenészedik' jelentéssel van dolgunk. Ez a leginkább kifejtve talán az Új magyar tájszótárban (= UMTsz.) van meg, de (tájnnyelvi voltát jelezve) felveszi A magyar nyelv értelmező szótára (= ÉrtSz.), valamint a Magyar értelmező kéziszótár (= ÉKsz.) régebbi (1972-es) és megújított (2003-as) kiadása is. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (= TESz.) pedig *rökönyödik* szócikkében így válaszolja fel a jelentések összefüggését és fejlődését: 'megpenészedik' → 'színét veszti' → 'elsápad' → 'megijed, megdöbben'. – Megemlítem még Czuczor Gergely és Fogarasi János szótára *megrökönyödik* szócikkének jelentésmeghatározását: „Mondják leginkább füvekről s gabonaféle növényekről, midőn a sok eső vagy túlérés miatt megromlanak és rohadásnak indulnak.”

A *csápol* ige a mai köznyelvi beszélőknek a bizalmas nyelvhasználatból ismerős, abban a jelentésben, amelyet A magyar nyelv nagyszótára így ad meg: '<rockkoncerten vagy sporteseményen biztatásként vagy lelkesedés kifejezésére:> feltartott karjait ritmikusan mozgatja, lengeti'. Aki csak ezt ismeri, meglepődhet ezen a Jókai-adaton: „Hanem az üvöltésen keresztülrecsegett a lovasság trombitahangja, a készült jelentő parancshang, s az *csápolta* a tömeg tüzeit.” A Nagyszótár is felveszi ezt a példát az ige 'ütlegel, csapkod vkit, vmit' jelentésének, pontosabban e jelentés átvitt értelmű használatának képviselőjeként. Ez

elfogadható megoldás, de pontosabb a Jókai-szótárbeli meghatározás: 'szít, gerjeszt'. Az UMTsz. tanúsága szerint a népnnyelvi *csápol* igének tárgyatlan használatban 'csapkod, hadonászik', tárgyasan 'üt-ver' jelentése van; az ÉKsz. ezekből a tárgyatlant tünteti fel. Azt már én teszem hozzá mindehhez, hogy az 'üt-ver' és a 'szít, gerjeszt' jelentések közötti hézagot egy 'felkorbácsol'-féle jelentés-árrnyalat hidalja át.

A rockkoncrttel kapcsolatos jelentés a 'hadonászik'-ra is visszavezethető, de lehet, hogy ebben a használatában a *csápol* inkább a *csáp* főnévnek a származéka: a két felnyújtott és himbált kar ugyanis a rovarok csápjára emlékeztet.

Azt hiszem, az olvasónak az eddig említetteknél is nagyobb meglepetés az *emberszóló*, mivel feltehetőleg teljesen ismeretlen a számára: „Akárhányszor találta [Richárd] Alfonsine-t egyedül (természetesen társalkodónéja ráadásával), s kellemesen el lehetett vele fecsegni. Finom *emberszóló* volt. Zongorázni és énekelni is tudott csinosan.” Talán szégyen, mégis bevallom, hogy ezt a főnevet magam sem ismertem. A szöveggörnyezet alapján 'társalgó'-ként értelmeztem, kiderült azonban, hogy ez tévedés. Tévedésem kiigazításában nem a Jókai-szótár segített, abban ugyanis az *emberszóló*, sajnos, nincs benne. Nem találtam meg az ÉrtSz. és az ÉKsz. címszavai között sem, de úgy gondoltam, hogy ennek nyilván elavultsága vagy nyelvjárási volta az oka. Megvan viszont a Jókaival kortárs Czuczor és Fogarasi szótárában, ezzel az értelmezéssel: 'aki az embereket megszólja, azaz rágalmazza, tetteiket ócsárolja, híroket, nevéket becsmérel'. Ha Plankenhorst Alfonsine jellemére gondolunk, ez nem is olyan nagy meglepetés... – Az *emberszóló* az UMTsz.-ben is megvan, egyetlen (hódmezővásárhelyi) adattal, tréfás és metonimikus jelentéssel: 'a kapu melletti utcai pad' (hiszen az ismert dal szerint is ott folyik a pletyka).

Az *emberszóló* értelmezéséhez egyébként közvetve az ÉrtSz., valamint az ÉKsz. két kiadása is segítséget nyújt. Megvan bennük ugyanis a szó „testvére”, az *emberszólás*: mindegyikben 'megszólás, rágalmazás' jelentéssel, az ÉrtSz.-ban ritkának, a kéziszótárban népnnyelvinek minősítve. Megtaláljuk ezt a főnevet O. Nagy Gábor szólás- és közmondástárában is: „Igazmondás nem *emberszólás* = nem vétek a mások hibáit feltárni, ha igaz az, amit monduk.”

Végül – Jókaitól függetlenül – hadd idézzem az *emberszólónak* egy másik (melléknévi) adatát a Magyar történeti szövegtár (<http://www.nytud.hu/hhc>) nyomán, 1927-ből, Hatvany Lajostól: „tudom, hogy ebben a prózában [ti. Adyében] sok kincs van, s ha most majd Ady zszurnaliszta munkáját összegyűjtik, az is nagy meglepetés lesz. Itt hevernek a kulcsok, a poézis kincsszszekrényének kulcsai. Ady *emberszóló*, furcsa, gonoszul elmés, s mégis minden érdem iránt oly fogékony beszédét szintén csak ebből a különös zamatú, arca játékaához hasonló, ideges rángású prózából hallani ki.”

Napjainkban sokszor hallani azt a véleményt, hogy A kőszívű ember fiai, sőt általában véve Jókai „nehéz olvasmány”. Akadnak, akik emiatt számúznék a tananyagból. Mérsékeltebb társaik megelégednének „zanzásító”, modernizáló átírásával. Határozottan valloim, hogy mind a két megoldás pótolhatatlan veszteséggel járna. A diákokat remélhetőleg nem lehetetlen meggyőzni arról, hogy a valódi irodalmi élmények megszerzéséhez olykor némi erőfeszítést is érdemes vállalni. A végeredmény kárpótolni fogja őket.

Jókai átírása helyett azt tartom a megfelelő útnak, amelyet A kőszívű ember fiai megjelentetések az Európa Könyvkiadó választott: az olvasást segítő, betűrendes szójegyzéket. A tanár pedig rávezetheti a diákokat arra, hogy az első ránézésre talán riadalmat keltő szókincs mennyi érdekességet rejt magában.

Horváth László

Új szavakat tanulok

Priorál

Ezt olvasom egy napilapban: „A zsaruk igazoltatták, sőt, *priorálták* is [az újságíró].” Nem lehet kellemes az ilyen, különösen a *priorálás*, mert erről nem is tudom, mi csoda.

Mivel új szónak vélem, először az interneten próbálok tájékozódni. Az nyomban kiderül, hogy a szó nem új, hiszen olyan találataim vannak, mint a Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 013. számú utasítása 1969. december 11-én, melynek tárgya: „Önkéntes rendőrök *priorálásának* elrendelése”. Az utasítás 2. pontja kimondja, hogy „a jövőben a beállításra kerülő személyről a bűnügyi priusszal egyidőben a politikai priuszt is be kell szerezni. Amennyiben a *priorált* személy a nyilvántartásban szerepel, önkéntes rendőrnek delegáltatni, illetve beállítani nem szabad.”

Ha tehát már ekkor, az 1960-as évek végén bizonyíthatóan megvolt a *priorál* szó, üssük csak fel a hétköznapi értelmező szótárt, hátha abban is benne van. S valóban, az 1961-ben megjelent V. kötetben ezt találjuk: *priorál vkit*: vkinek előéletét, múltbeli magatartását hivatalból megvizsgálja. A példa pedig ez: *Az útlevelel kiállítás előtt a kérelmezőt priorálják.* (Régi szép idők...) Van ott egy másik értelmezés is: *priorálja az aktát, az ügyiratot*, azaz hozzácsatolja az ügyre vonatkozó régebbi iratokat. Ez azonban most nem érdekel bennünket, mert az érdeklődésünket felkeltő sajtónyelvi példában nem valamit, hanem valakit *prioráltak*. Ennélfogva csak az előbbi jelentés jöhet számba.

Tovább vizsgálódva lényegében ugyanezt az értelmezést találjuk az idegen szavak szótáraiban (Bakos, Osiris) és a Magyar értelmező kéziszótár 2003-as, átdolgozott kiadásában. Ez utóbbi azt is jelzi, hogy a *priorál* ige a *priusz* ’büntetett előélet, illetve ennek nyilvántartása’ főnévből ered. (A *priusz* forrása a latin *prior*, *prius* ’előbbi, korábbi’ melléknév; ennek a *prior* a hím- és nőnemű, a *prius* a semlegesnemű alakja; érdekes sajátossága, hogy alapfoka nincs, csak közép- és felsőfoka.)

Régebben a *priorálás* folyamatba írásban zajlott különféle hivatalos szervek közötti iratforgalom formájában. Később azonban a rádiótelefon bevezetése lehetővé tette, hogy az igazoltatást végző rendőr azonnali felvilágosítást kérjen és kapjon az eljárás alá vont személy előéletéről. Érdekes dokumentuma ennek az adatvédelmi biztos beszámolója 2003-ból, amely arra hívja fel a figyelmet, hogy „a személyes adatok védelméhez fűződő jog akkor is sérülhet, ha [...] az igazoltató rendőr úgy *priorál* rádión keresztül [...], hogy az intézkedés alá vont személy személyi azonosítóját és a nevét a közelben állók hallhatják”. A biztos azt javasolja, hogy átmenetileg tiltsák meg a rádión történő *priorálást* azokon a helyeken, ahol az intézkedés környékén mások is tartózkodnak, vagy írják elő, hogy ilyen helyeken csak „megfelelő védelmet biztosító technika alkalmazása esetén” lehessen *priorálni*.

Minden bizonnyal így történt a hírlapi tudósításban leírt esetben is. Vagy ha nem, az már nem nyelvészeti kérdés, nem miránk tartozik.

Az viszont igen, hogy az interneten való keresgélés során jó néhány olyan példa is felbukkant, amelyben a *prio-*

rál a fenti jelentéstől egészen eltérő értelemben szerepel, és ez a jelentés még nincs szótározva. Lássunk tehát ilyen mondatokat is, csak a lényegüket idézve: „az alábbi *priorált* szempontokat vettük figyelembe”; „A környezetvédelem tervszerű alakítása az EU által *priorált* elv”; „A »non oil« szektor *priorált* fejlesztése [Azerbajdzsánban]”; „az általa *priorált* egybefüggő ipariális terek” (egy építésről van szó); „az ÁFA-ellenőrzések *priorált* céljai a következők”; „tanszékünk *priorált* területe volt [...] a balti országok alkotmányfejlődése”. Nyilvánvaló, hogy ezekben a példákban a *priorál* jelentése nem egyéb, mint ’előnyben részesít’, ’favorizál’, de különösen ’preferál’ (minthogy a dolog lényege abban van, hogy előbbre sorol valamit valami mással szemben).

A Magyar Nemzeti Szövegtár adatbázisában (<http://corpus.nytd.hu/mnsz/>) a fenti két jelentés – ’előéletre vonatkozó nyilvántartási adatok alapján minősít’, illetve ’előnyben részesít, rangsorban előbbre sorol’ – körülbelül egyenlő arányban fordul elő, más jelentésre nincs adat. Az előbbi értelemben használt *priorálnak* általában személy a tárgya, de a korpusz tartalmaz két olyan példát is, amelyben személy mellett dolgot is *priorálnak*: „*Prioráljuk a bécsi címet*, valamint a szociológusnőt”; „145 személyt, *járművet prioráltak*, körözöttet nem találtak”. Ez azonban szórványosnak, alkalminak tekinthető. Másik, ’előnyben részesít, preferál’ jelentésében a *priorál* mindig elvont dologra (különösen tervre, célra, feladatra) vonatkozik. Ebben az értelemben az utóbbi időben közéleti divatszóvá kezd válni, ezt jelzi az országgyűlési jegyzőkönyvi adatok nagy száma: „sajnos nincs *priorált* feladatrendszer és ehhez koncentrált személyi és anyagi erőforrás”; „fontosnak tartjuk, hogy ne csak az európai érdekeknek alárendelt, de a magyar belső, mondjuk, tömegközlekedést segítő vasúthálózatok fejlesztését is *priorálja* a magyar közlekedési kormányzat”; „Az egészségügy szempontjából két nagy érdeme van ennek a költségvetésnek: évek óta halogatott programokat valósít meg, és mer *priorálni*”; „A másik fel fogás az lehet, hogy súlypontokat képezünk, és az ezeken a területeken elérendő célokat akarjuk *priorálni*”. Egy példában az ige kivételesen tárgyatlanként, tárgy nélküli használatban jelenik meg: „az ember elhatározza, hogy milyen feladatokat kell végrehajtani, ezek között *priorál*”, azaz rangsort állít fel közöttük. (A Magyar Nemzeti Szövegtárban való keresésben nagyszótári kollégám, Horváth László nyújtott segítséget.)

Egy ún. deskriptív nyelvész itt be is fejezné ezt a cikket, hiszen feladatát, az adatközlést lényegében teljesítette. A nyelvújító hajlamú nyelvész (mint ezeknek a soroknak az írója) azonban nem tudja megállni, hogy mindehhez hozzá ne tegye: ebben az utóbbi értelemben az égvilágon semmi szükség sincs a fontoskodó *priorál* igére. Mondjuk helyette (még a parlamentben is), hogy *előnyben részesít, előbbre sorol*. Vagy tömörebben, bár idegen szóval: *preferál*. Én ezt a megoldást „priorálok”, azazhogyz tartom jobbnak.

Kemény Gábor

EXLIBRIS

Örvendetes dolog, hogy az utóbbi években megszaporodni látszik az exlibrisek rendszerezésével, az azokat alkotó művészek értékelésével, életútjával, alkotásjegyzékével, valamint a megrendelőkkel, a gyűjtőkkel, az egyre szaporodó kiállításokkal vagy a magán- és a múzeumi gyűjteményekkel stb. kapcsolatos publikációk száma. Sajnos ezzel párhuzamosan azonban már jó ideje egyre romlik az e tárgyba tartozó íráskor nyelvezete. Mára e téren szinte kaotikus állapotok alakultak ki, az exlibrisirodalom legfontosabb szakai, szókapcsolatai, kifejezései manapság az összes elképzelhető formában megjelennek a publikációkban. Nagyon is ideje tehát, hogy rendet teremtsünk e téren, már csak a gyűjtőszövegünk tekintélye miatt is.

A baj kiindulópontja, hogy manapság már a gyűjtésünk tárgyát megnevező latin eredetű szót (azaz a kulcsszót), az *exlibrist* is alig írja valaki helyesen, azaz egybe. Pedig úgy kell. Ugyanis ha beszélünk vagy írunk az exlibrisről, akkor nem a 'könyveiből' jelentésű kifejezésről van szó, hanem a kisgrafika egyik fajtájáról, annak megnevezéséről. Ahogy pl. a kis méretű grafikai alkotás megnevezése: kis grafika, a grafikai alkotások egyik fajtáját *kisgrafikának* nevezzük. Érdekes, hogy az ugyanezzel az *ex* előjárószóval kezdődő *exlex* szót senki sem akarja két szóba írni, de ugyanígy az ugyancsak latin eredetű *vademecumot* sem. Hát akkor az *exlibris* (mint műfaj!) miért lenne két szó?

Az *exlibris* szó rengetegszer fordul elő összetételekben is. Ilyenkor az *exlibris* maga nem számít összetett szónak, az egyberántott előjárósávok (itt az *ex*) ugyanis nem számítanak összetétel-alkotóknak. Az *exlibris* szó tehát ilyenkor egyetlen elő- vagy utótag. A hozzá kapcsolódó tagokkal akár elő-, akár utótagként szoros összetételt alkot, helytelen tehát külön vagy kötőjellel írni. Jelöletlen összetételű kifejezések utótagjaként tehát így írjuk: *bélyegexlibris*, *emlékexlibris*, *rézkarcelexlibris* stb. De akkor sincs okunk a külön- vagy a kötőjeles írásra, ha az *exlibris* szó az összetétel előtagja, ugyanis a leírt alak utolsó betűjét a magyar nyelvben is ejtjük. A helyes írás tehát: *exlibrisélet*, *exlibrisgyűjtemény*, *exlibrisgyűjtő*, *exlibrisirodalom*, *exlibriskiállítás*, *exlibriskongresszus*, *exlibriskönyvészt*, *exlibristéma*, *exlibrisváltozat* stb. Még akkor sem kell kötőjelezni, ha az utótag *s*-sel vagy *sz*-szel kezdődik: *exlibrisorozat*, *exlibriszervezet*, *exlibriszimbolika*, *exlibriszövetség* stb. A ragos, jeles, képzős alakoknál ugyanez a helyzet: *exlibrist*, *exlibrisről*, *exlibriszel*, *exlibrisek*, *exlibrises* stb.

Sajnos lehet találkozni a szakirodalomban az *exlibris* „elődjének” helytelen írásával is, pedig – ugyanezen megfontolásból – a *supralibros* szót is egybe kell írni.

Érdekes, hogy a régiek még tudták, hogy az *exlibris* szót és származékait hogyan kell írni: lásd pl. Arady Kálmán, Békés István, Nagy József, Nyireő István, Réthy István, berei Soó Rezső, Szabó T. Attila vagy Tóth Ervin írásait (de kezdetben még Galambos Ferenc is jól írta) vagy az 1935-36-ban megjelent első magyar *exlibris-folyóirat* (ez már többszörösen összetett szó, és hat szótagnál hosszabb, ezért kötőjellel írandó) címét: *Magyar Exlibris*.

Kétségtelen, hogy az is rontott a helyzeten, hogy a helyesírási tanácsadó szótárakban az *exlibris* szó különírt alakját ajánlják. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Helyesírási Tanácsadó Szolgálatja azonban teljes mértékben egyetért velem a fentebb elmondottakban, s kezdeményezi, hogy az intézet Helyesírási Bizottsága mielőbb foglalkozzon e szócsalád helyesírásával, és változtassa meg eddigi hibás ajánlását!

Még a fentebb elmondottaknál is furcsább és érthetlenebb, hogy egy olyan patinás „kör”, amely évtizedek óta összefogja és vezeti a kisgrafikát gyűjtőket, és akik között

nagy számban találhatók felsőfokú végzettségűek, könyvtárosok, tanárok, sőt még magyartanárok is, évtizedek óta hibásan írja a saját nevét! (En egyébként ezt már évekkal ezelőtt is jeleztem a kör titkárnak.) Ha ugyanis a *család-barát*, *emberbarát*, *környezetbarát*, *sportbarát*, *természetbarát* vagy a *borbarát*, *nőbarát* stb. szavakat egybeírjuk, akkor a *kisgrafikabarátot* miért nem?! Helyesen tehát csakis így lehet leírni a kör nevét: *Kisgrafikabarátok Köre*.

Az exlibrisirodalomban újabban egy fura kifejezés bukant fel: az *exlibrisológia*. (Érdekes, hogy bevezetője/használója, aki magyartanár is, itt – önmagához képest következetlenül – egybeírva használja az alapszót!) Húha! Ettől lennének tudományosabbak? En ezt erőltetett, nagyképi kifejezésnek tartom, még a magyar megfelelőjét, az *exlibristudományt* sem használnám soha. Nehogy azt higgyük, hogy bevezetésével fontosság és tudományosság tekintetében egy szintre kerülünk pl. a futuroológia, a geneológia vagy a geológia tudományával. De ha lehetne *exlibrisológia*, akkor miért ne lehetne *képeslapológia* vagy akár *gyufacimkológia* is, hiszen ezek is egy-egy gyűjtési terület kutatását jelentik?

Végezetül egy etikai problémáról. Aki publikált már életében, vagy bármilyen szinten írt dolgozatot, szakdolgozatot, disszertációt, diplomamunkát stb., annak tudnia kell, hogy idézni csak szó szerint, sőt csak betűhíven szabad! Legfeljebb, ha nem értünk egyet valamely kifejezéssel vagy annak írásformájával, akkor a helytelennek tartott szóalak után [!] vagy [sic!] jelet teszünk, hogy felhívjuk a figyelmet arra, hogy nem mi írtuk el tévedésből az illető szóalakat, hanem az így szerepel az eredeti szövegben.

Mostanában azonban elterjedt az exlibrises publikációkban s főleg a végükön közölt irodalomjegyzékekben, hogy a szerzők egyszerűen átjavitják az egyes tételek címét. Ráadásul a jó alakot rosszra, azaz az egybeírt *exlibris* kifejezést különírtra! Olyan megoldást is láttam többször, hogy nem javítják át, hanem csak jelzik az imént említett jelekkel a jól leírt kifejezés végén, hogy az – szerintük – nem helyes. Azonban a címek is hozzátartoznak a publikációkhoz, azokat is a publikációk szerzői fogalmazták meg, tehát azokat is csak betűhíven szabad idézni, azaz betenni a bibliográfiái tételek közé. Sajnos, ezt az etikátlan gyakorlatot már Galambos Ferenc elkezdte *exlibrisbibliográfiájában*, de ez egy – hivataltól is – sokat publikáló mai szakíróknál is bevett gyakorlat. Ezt azonban sürgősen abba kellene hagyni, mert teljesen etikátlan!

Az exlibrisirodalom napjainkban gyarapító cikkek, elemzések, ismertetések, közlemények, tanulmányok tartalmával nincs baj, azok döntő többsége színvonalas. A tartalom és a forma azonban együtt jár, a forma támogatja vagy lerontja a tartalmat. Bizonyára nem csak én érzem azt, hogy a pongyola megfogalmazású és/vagy rossz helyesírású szöveg elvonja a figyelmet, megakaszt, s az ilyen megjelenésű tanulmány tartalmában, hitelességében is kételkedni kezdünk. Ha valakitől többször is ilyen formátumú írást olvasok, akkor megszűnik az iránta való bizalmam, érdeklődésem, már a megállapításainak sem hiszek, és a következő írása már nem is érdekel.

Tóth József Farkas

A '(vki) könyveiből', illetve 'könyvjegy' jelentésű *ex libris* kifejezés minden szótárunkban, az akadémiai helyesírási szabályzat szójegyzékében is két szóba írva szerepel, ezért hibáztatása nem jogos. Mivel azonban a szabályzat előszavában arra is van utalás, hogy valamely szakma, szakterület sajátosságait is ajánlatos figyelembe venni egy-egy szó írására vonatkozólag, szívesen közöljük a szerzőnek ezt a cikket. Az *ex libris*ekkel hobbiként vagy akár hivatásszerűen foglalkozók számára szerintünk is egyszerűbb s ezért célszerűbb az egybeírt *exlibris* forma. (A szerk.)

HŐSCINCÉR

A címbeli hőscincér csupán csali ehhez a cikkhez. Írásum tárgya ugyanis nem az a hosszú csápú, a hős huszárokra jellemző kackiás bajszerű, tölgyesekben vagy fás legelőkön élő, de kipusztulóban levő bogár, amelyre olvasóink a név alapján gondolnak. Én, aki már cserkészkorom óta mindmáig kedvelem zenei anyanyelvünk remekeit: szép nótáinkat, népdalainkat, magamban már hosszú évtizedek óta azokat az embertársaimat nevezem hőscincéreknek, akik – főleg közös daloláskor – azzal akarnak kitűnni, hogy a dal egy olyan pontján, amely lehetőséget nyújt rá, hirtelen megemelve hangjukat, hogy mindenki hallja, vagy betoldanak valamit, vagy módosítják a szöveget. Elismerem, többnyire nem ártanak ezek a beszúrások, változtatások, de használni leginkább csak hősünknek, azaz elkövetőjüknek használnak, aki örül, hogy ezzel sikerült magára vonni a többiek figyelmét. Lássunk csak néhány példát!

Elsőnek a „Kis kút, kerek kút” című dal egy részletét idézem, amely egy szép barna kislányra vonatkozik: „Csalfa szemeimet rá se merem vetni, / Fiatal az édesanyja, azt is kell szeretni.” Magamutogató hősünk „átköltésében” ez így hangzik: „fiatal a *nagymamája*”.

A „Látod-e, babám” című és kezdetű népdalban ez a kétségtelenül teljesíthetetlen, de kifejező, sőt költői ígért hangzik el: „Azt a hegyet a zsebkendőmnek a négy sarkában is elhordom.” Hősünk ezen a ponton dörögve, de azért jó hangosan hozzászól: *ha bírom*.

A „Söprik a pápai utcát” című dalban, amely egy 19. századi népszínműből terjedt el, ezt énekeljük: „tizenhat esztendő barna kislány / sétál a regiment után”. Csak-hogy cincérünk ezt harsogja, jól kieresztve a hangját, s meg is toldva a szöveget: „*száztizenhat éves barna kislány, / foga sincs már, / sétál a regiment után*”.

Az „Általmennék én a Tiszán ladikon” kezdetű, Kodály Zoltán gyűjtötte népdal énekes a Tisza túloldalán lakó babájáról, galambjáról a dal szerint így énekel: „Ott lakik a városban, / a harmadik utcában. / Piros rózsá, kék nefelejcs, lilium / virít az ablakában”. Egy hajdani közös daloláskor egyik cimboránk – nagy megrökönyödésemre – a szép dalt ezzel az otromba befejezéssel tette tönkre: „Piros rózsá, *petrezselyem, rohadt tők / virít az ablakában*”.

Az „Erdő, erdő, erdő” kezdetű, maroszei eredetű népdalban, amelynek második sorában madarak is szerepelnek, így hangzik a Bartók által följegyzett dal szövege: „Cukrot adnék annak a madárnak, dalolja ki nevét a babámnak.” Egyik társunk a múlt század közepén, a jegyrendszer idején így fitogtatta (vélt) alkotóképességét: „*Cukorjegyet adnék annak a madárnak, / Menjen el a boltba, s váltsa ki magának*.” Most, háromnegyed évszázaddal később úgy vélem, ez az idétlen cincérkedés valamire mégis alkalmas volt, illetve lett: korfetésre.

Végül – mert egyszer mindennek végét kell venni – egy Dankó Pista-dallamból felépített, közkedveltté vált magyar nótát idézek, rövidege miatt teljes egészében. Zenéjét Sally Géza szerezte, szövegét Pártos Jenő írta (Wikipédia). Íme! „Az a szép, az a szép, akinek a szeme

kék, akinek a szeme kék. / Lám az enyém, lám az enyém sötétkék, mégsem vagyok a babámnak elég szép. / Az a szép, az a szép, akinek a szeme kék, akinek a szeme kék.” Nos, nemegyszer tapasztaltam, hogy a nóta utolsó sorához, annak is a legvégéhez érve szinte mindig akad valamilyen „kivagyokén” típusú, fennhéjázó dalnok, aki a nótázás során társaival együtt többször is elénekelte ugyan, hogy az a szép, akinek a szeme kék, hirtelen megmakacsolja magát, s a nóta utolsó sorát dafke, azaz csak azért is így harsogja szerte: „Az a szép, az a szép, akinek a szeme kék, akinek a szeme fekete.”

Az igazsághoz persze az is hozzátartozik, hogy ha egy efféle módosítás nem annyira egyedinek, hanem inkább közösséginek, legalábbis „többséginek” számít, akkor az én zsörtölődésem, bakafántoskodásom nem jogos, s így ilyen esetekben nem is érdemel méltánylást. Van is erre

egy jellemző példám. A legkülönbözőbb helyeken és alkalmakkor való közös dalolás során számtalanszor énekeltem már el társaimmal, cimboráimmal vagy akár valamilyen vegyes összetételű kompánia tagjaival együtt a „Már minálunk, babám, már minálunk, babám” kezdetű, szinte mindenki által jól ismert nótát. Ennek első változatában csak a meggy szerepel. Fel is idézem a szövegnek erre vonatkozó részét: „nem szedik a

meggyet, nem szedik a meggyet / fedeles kosárba. / Felmegy a legény a fára, / a meggyfa tetejére, / lerázza a meggyet, te meg, babám, szedjed a rózsás kötényedbe.” De már szinte természetesnek számít, hogy amikor vége a nótának, a dalolók előlről kezdik az éneklést, ám akkor a meggy helyét, szerepét a makk veszi át: „nem szedik a makkot, nem szedik a makkot / fedeles kosárba”. Ezt is végigdaloljuk, s már mindnyájan tudjuk, hogy még hátra van a harmadik, befejező rész, amikor a meggy társul a makkal, s a megfelelő helyeken gyorsított ütemben énekelve szinte megkoronázzuk a dalt ezzel a voltaképpen nem is logikus, de az énekeseknek láthatóan, érezhetően örömet szerző versszakkal: „Már minálunk, babám, már minálunk, babám az jött a szokásba, / Nem szedik a meggyet-makkot, nem szedik a meggyet-makkot fedeles kosárba. / Felmegy a legény a fára, a meggyfa-makkfa tetejére, / lerázza a meggyet-makkot, te meg, babám, szedjed-kapkodd a rózsás kötényedbe.” Mivel az éneklésről már látszik, hogy mindenki alig várja a befejező, *szedjed-kapkoddos* részt, bátran állíthatjuk, hogy ez önkényesnek önkényes, de „közakarattal” szentesített megoldás. (Ez a dal egyébként műdal – itt ugyancsak a Wikipédiából merítem tudásomat –, Bodrogi Zsigmond a szöveg szerzője, de egy egyszerűsített változata népdallá is vált, s ezt Bartók 1914-ben Jobbágytelkiben le is jegyezte. Az elmondottakhoz pedig még hozzáteszem, hogy a sokakban ott szunnyadó játékosztón a „Már minálunk, babám” nótának még jó néhány extrém változatát is létrehozta. Itt csak egyet mutatok be, szemléltetésül, az ananászt: „lerázza az ananászt, te meg, babám, kaparászd a rózsás kötényedbe”).

Címadó bogarunktól pedig elnézést kérek, hogy nevérol nekem épp egy olyan emberfajta jut eszembe, amely ilyen vagy olyan alkalmakkor, illetve módon igyekszik feltűnősködni, mutogatni magát. De talán nincs is ezzel a behelyettesítéssel semmi baj, mivel a hőscincér, bár védett, alapjában véve kártevő bogár.

Grétsy László

Kölykes fazár

Az első falumúzeum 1968-ban nyitotta meg kapuit a Zala folyó egyik holtága mellett Zalaegerszegen. Egy baráti társasággal járkáltunk ott nem sokkal a megnyitás után szemre venni a látnivalókat.

Bár mindegyikünk a megyébe való volt, és meglehetősen ismertük a falusi életet, a zsúptetős házakhoz tartozó környezetet, a gazdálkodás módját, eszközeit, mégis érdeklődéssel néztünk körül. Az udvarban tyúkok kapirgáltak, néha kakasuk is üdvözölt bennünket, hófehér kacsák úszkáltak a holtágban egy fűz lehajló ágait kerülgetve.

Bementük egy ház udvarába, a lakószobába, konyhába, majd a pajtába is. Ajtaja mellett tábla: „Kölykes fazár”. A káráló tyúkocskák, a hápogó kacsák után érdeklődéssel néztünk szét: miféle jószág lehet itt apróságival, ám a pajta közepén csupán egy szekeret láttunk, pedig érdekes lehetne egy fazár vagy kazár, amely talán valamilyen madár, minthogy neve a kazuárra – az ausztráliai madárfajra – emlékeztetett.

Biztosan elbújtak a fazárok és fiókáik, gondoltuk, majd kifordultunk a pajtából. Akkor vettük észre a fölirat alatt lévő rajzot. Azon ábrázolták a kölykes fazár működését. Egy fahasábban függőlegesen vésett vajatok vannak, amelyekben egy-egy kisebb hasáb – ezek a kölykek – mozgatható. A vízszintes járatban faretesz jár, amelynek szintén kivésett nyílásai vannak. Ezekbe csúszhatnak a kölykek, ami által a vízszintes retesz mozgathatatlan lesz. Ez a zár fajta a régiségben mindenütt

előfordult, nemcsak hazánkban. Egyszerű volt és olcsó, hiszen nem fémből készült, a parasztember maga is kifaragta. Egészen a XX. század elejéig használatos volt pincék, malmok, szőlőskertek, aklok zárjaként. Megnevezése változó. Több helyen *makkos fazár*-nak hívták, a fareteszbe becsúszó kölykek makkra emlékeztető alakja miatt. Az Erdélyi szótörténeti tárban 'makkos vagy kölkes fazár' a magyarázata a *fatőke-zárnak*. Magát a *fazár* szót 1587-ből adatolja számos szövegdarabban: van *elétaszító fazár*, *elűtő fazár*, *tologató fazár* is, ezek nem kölykes fazárok, hanem egyszerűbb szerkezetek. A 'kölykes fazár' jelentésre a *gerezdes fazár* és a *makkos fazár* a példa. Némelykor a szöveg mutatja, hogy milyen „fazárlós, fazárós” a szerkezet: „a Veteményes kertbe bé szolgáló Ajto ... Táblája áll Hársfa deszkából két Cserefa hevederekhez fa szegekkel szegezve, mely is két fa sorkokon fa kilincsel Nyilik be a veteményes kertben, belől egy nagy fa zár mellyis Fogas fa kolcsal nyitattik ki” – írták 1756-ban. Az itt is meglevő *kilincs* szavunk alighanem francia eredetű, a *kulcs* pedig szláv, ilyen a *zár* 'retesz' is, ezeknek átvétele természetes, hiszen sátorlakó eleink efféle zárat nem alkalmazhattak.

Karinthy Frigyes 1933 januárjában újévi tréfaként alkotott száz állatnévből, illetőleg körülírásaikból nyelvi játékot a szóhatárok keverésével. S ahogyan mi is nevetünk azon, hogy a fazárt és a vele kapcsolódó szerkezetet minek véltük, a Karinthy-félék is mulatságosak, a madaraknál maradván: „Becsapott liba = libalek”, „Félének pulyka = lapulyka”, „Duzzogó strucc = struccol”, „Bánatos seregély = keseregély”, „Konzervatív paradicsommadár = maradicsommadár”.

Büky László

Újszerű vonzatok vonzásában

A *vonzat* a Magyar értelmező kéziszótár meghatározása szerint „meghatározott alak, eset, amelyben valamely szó, kifejezés mellett a hozzá tartozó szó áll”. Tegyük hozzá: alárendelt szerepben. A Tinta Könyvkiadó 2010-ben testes kötetet jelentetett meg ezzel a címmel: „Magyar igei szerkezetek – A leggyakoribb vonzatok és szókapcsolatok szótára”. E gyűjtemény 2200 ige 6200 szerkezetét tartalmazza. Mivel a nyelv, a szókincs állandóan fejlődik, természetes, hogy az azóta eltelt évek során – főként a sajtóban – az említett szótárban (még) nem található vonzatkapcsolatok is seregestül lepnek meg bennünket. Rájuk csodálkozunk, és többnyire csupán másodlagos szempont, hogy nyelvérzékünk számára hibásak-e vagy nem. Minél inkább terjednek, magunk is vonzásukba kerülünk, és immár akár köznyelvi szinten is használjuk őket. Alább mindössze három efféle kapcsolatot mutatok be. Akad köztük olyan is, amely már kimagasló pontszámmal szerepel az internetes találatok között.

„A bírói gyakorlat lényegében objektív *felelősséget telepít a cégvezetőhöz*, tehát az akkor is felel a jogtalanságokért, ha tőle függetlenül következtek be.” A kiemelt szerkezeten megérezzük az idegen hatást; a szerkezet

még keresi a helyesebb magyar fordítását. Reméljük, meg is találja. De vajon szükségünk van-e épp erre a vonzatos kapcsolatra, amikor rövidebben is megfogalmazhatjuk? Valahogy így: „A bírói gyakorlat a *cégvezetők objektív felelősségét hangsúlyozza* (vagy *kéri számon*). . .”

„Amikor politikusokkal beszélgettem, mindig előjött, hogy ne akarjak *rárábolni az első öt egyikére*, mert abban a pillanatban senki nem fog komolyan venni.” Ha a *-ra*, *-re* ragos vonzatot nézzük, akkor kizsárolóssá is gyaníthatunk. Nemrég még bizonyára ilyen igenévvél éltünk volna: *pályázni* vagy (rámenősebben) *rátörni*. De előbbutóbb talán megszokjuk ezt az új(szerű) kapcsolatot.

Végül egy, a közigazgatási bírságokról szóló cikkből idézek: „...ezentúl komoly *tízezrekbe fájhat*, ha valaki füvön parkol, vagy ha télen nem gondoskodik a háza előtti járda csúszásmentesítéséről.” Kiemelt szerkezetünk az úgynevezett vonzatvegyülés érdekes eredménye. Olyasféle tömörítés, mint például a 'visszafekszik aludni' értelmet kifejező *visszaalszik*. A *fájhat valamibe* vonzatszerkezetben nem nehéz fölismernünk a *fájhat a feje* és a *kerülhet valamibe összefonódását*.

Vonzódhatunk-e hát a vonzatnóvumokhoz? Úgy vélem, igen. Legalábbis ízelgessük őket! Fejlődő/fejlettebb nyelvérzékünk kellőképpen eligazít bennünket. Ám ne használjuk őket lépten-nyomon, főleg, ha van észszerűbb, kifejezőbb és ismertebb szinonimájuk.

Holczér József

A mesékben gyógyító erő lakozik

Kádár Annamária pszichológus, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem adjunktusa és Kerekes Valéria mesélés-kutató, az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar oktatója a tavaly megjelent *Mesepszichológia a gyakorlatban* című kötetük kapcsán meséltek arról, hogy a meséknek milyen hatalmuk van fölöttünk.

– **Miért fontos a mesélés, a hozzá kapcsolódó hagyomány, szertartás?**

Kádár Annamária: A német bencés pap és író, Anselm Grün szerint a rituálék bezárnak egy ajtót, és kinyitnak egy újat. Aki soha nem zárja be az ajtót, az mindig keresztthuzatban áll. Ez a kép szemléletesen mutat rá a munka és a szabadidő, a nappal és az éjszaka elválasztásának fontosságára. Amennyiben nem zárjuk be a nap ajtaját, nem fogunk tudni az éjszakára ráhangolódni. Az estének kitüntetett szerepe van a gyermekek életében is, ekkor dolgozzák fel a nap eseményeit, megnyugszanak, felkészülnek az alvásra. A mesemondó lelassítja, lecsendesíti számukra a külső világot, és olyan teret alkot, amelyben a mesélő és mesehallgató a közösen átélt élmény során eggyé válik. Ez a szülő-gyermek kapcsolat egyik fontos pillére, az erre fordított idő a későbbiekben sokszorosan megtérül.

– **Van valódi létjogosultsága az írott/olvasott mesének napjainkban, amikor úgy látom, inkább az alkalmazásként letöltött játékokat, a televíziós és mozis meseműveket preferálja a fiatal közönség?**

K. A.: Érttem, amire utal, de a mesehallgatás semmivel sem helyettesíthető, hiszen ez segít a gyermeknek abban, hogy érzelmi biztonságban érezze magát, ellazuljon, átadja magát annak a lebegő tudatállapotnak, amelyben a belső képvilágát meglevenítheti. A mesélő is segítheti ezt a folyamatot, ha beleéli magát a történetbe, odafigyel a hanglejtésére, a mesemondás vagy olvasás ritmusára. A mese dallama könnyen átalakul képpé, és a képalkotás folyamatában lehetővé válik az érzelmi azonosulás a számunkra kedves hőssel. Minél ráérősebben, megváltoztatott tónalitással, dallamosabban mesél a szülő, annál kidolgozottabb lesz a gyermek belső képe. Amúgy számos kutatás mutatott rá arra, hogy akkor, ha valakit nem engednek álmodni, nehézségekbe fog ütközni a valóság problémáinak feldolgozásában. Szóval, mesékre, álmokra mindenkinek szüksége van.

– **A mese képes lerakni az anyanyelvi alapokat, de nyelvészeti célból köthető-e más pozitívum is hozzá?**

K. A.: A mese a mozgás után a kisgyermekkor második legfontosabb tevékenysége. Kutatások szerint a rendszeresen mesét hallgató gyerek az iskoláskor elején másfél évvel megelőzi anyanyelvi érettségben azokat a társait, akiknek csak hébe-hóba meséltek.

– **A mese pszichológiája című, a múlt év végén megjelent, közösen jegyzett könyvükben azt írják, az óvodában általában az állatmesék, a tündérmesék és a novellamesék közül választanak a pedagógusok. Mivel magyarázható döntésük?**

Kerekes Valéria: A kisóvodások lényegesen kevesebb tapasztalattal rendelkeznek az önmagukról és környezetükről szerzett benyomásokat illetően, ebből kifolyólag a valóságot objektív szempontból leképezni és szabályozni képes tudásuk szinte mindig keveredik az illúzióikkal. Ezt egy félelmetesnek is megélhető tündérmesei szereplőkkel tarkított történet „terhelheti”. Nagy átlagban az öt év feletti gyermekekről mondható el, hogy a tündérmese minden részletében úgy élik meg a jelenlétüket, hogy ezzel egy időben pontosan el tudják különíteni magukat a történet cselekményétől. Az állat- és novellamesék esetében pedig az a fontos,

hogy azoknak a cselekménye viszonylag egyszerű, és általában a nagyobbak számára is élvezetesekek.

– **A mai felgyorsult, magasabb ingerküszöbvel bíró társadalomban is vannak olyan mesék, amelyek riasztónak hatnak a kicsik számára? (Ezt egyébként azért kérdezi az interjúkésztő, mert nála gyermekkorában mindig elszakadt a cérna a Bambi megnézésekor...)**

K. A.: A mese feszültséget teremt, ugyanakkor feszültséget vezet le. A gyermeki hit alapja, hogy a világban rend van, és ha az egyensúly meg is bomlik, a harmónia helyreáll. Ugyanez történik a mesében is, a jó végkifejlet megjósolható, a feszültséget pedig az előre nem látható események adják. A mesére való beállítottság nyolc- kilenc évig tart, ezután már a valós világban zajló rendkívüli események érdeklik, kedveli a mindennapostól eltérő, csodák nélküli eseményeket. A kettős tudat átalakul, a tündérmesék fokozatosan kiszorulnak, népszerűbbek lesznek a régi és mai gyerekek életéről szóló mesék.

Fontos újfent hangsúlyozni, hogy a gyermek megfelelően csak belső képek formájában tud feldolgozni, számos külső kép sokáig emészthetetlen számára.

– **Hogyan hatnak a mesék a kellemetlen érzések kifejezésével a gyermek tudatára?**

K. A.: A mese pontosan a gyermek lelki világát testesíti meg, egyúttal segít különválasztani az egymásnak ellentmondó érzéseket. Éppen ezért végtelenül megnyugtató, ha a befogadó minden indulatát belevetítheti a mese negatív szereplőibe. A mesék által megtanulható, hogy az összes érzésünk a személyiségünk része.

– **Képesek a mesék visszaélni a gyermekek érzelmeivel?**

K. A.: Ugyan, a mesékben gyógyító erő lakozik, csak meg kell hallgatnunk őket!

Hatalmuk van fölöttünk, úgy, hogy közben nem követelik meg, hogy bármit tegyünk, cselekedjünk.

– **Miképpen fejlesztik az érzelmi intelligenciát a mesék?**

K. A.: A gyermek a mesehallgatás során nemcsak a mesélő szü-lőre, hanem befelé is figyel, lelki szemei előtt meglevenedik a történet, vágyainak megfelelő fantáziaképet alkot. Nem „csak” hallgat, közben intenzív belső munkát végez, elképzeli, amit hall. Ez segíti őt a felgyült feszültség, a negatív érzései miatt érzett bűntudata feldolgozásában, és azoknak a félelmeinek a megszelídítésében, amelyeket nem tudott vagy nem mert megfogalmazni. A mesélővel való kapcsolata segíti abban, hogy érzelmi biztonságban érezze magát, ellazuljon, átadja magát annak a tudatállapotnak, amelyben létrehozhatja a belső mozt.

– **„A mesék elmondásakor egyértelműen a tartalomhűség-re, és nem a szöveg-hűség-re törekszünk” – ezt írják. Miért alakult ki az, hogy a mese az egyedüli irodalmi műfaj, amelynek elmondásakor még akkor sem ragaszkodunk az egzakt-sághoz, ha van szerzője?**

K. V.: A mesemondás nem mosható össze a prózamondással, hiszen tartalmának fontosabb összetevőit megtartva szabadon bá-nunk a szöveggel. Például sajátos érzelmi többleteket akkor és ott teszünk bele egy történetbe, amikor azt érzelmileg szükségesnek érezzük, például mondhatjuk azt, hogy olyan szomorú volt a ki-rályfi, mint amilyen én voltam tegnap délután. Úgy véljük, hogy a személyes élmények beleszővése még „élhetőbbé” teszi a gyer-mekek számára a hallott történeteket. A feszültséget hordozó és leve-zető örömforrását a gyermekek csak abban az esetben élhetik át teljes mértékben, ha az szubjektív élményszűrőjükön keresztül vá-lílik élménnyé.

– **A mese kitalált tudatba vezet, csak hogy ha elfogadjuk a játékszabályokat, a mesei valóság nagyon is valós lehet. Ez azt jelzi, hogy a mesék belső valóságot tükröznek?**

K. V.: A mesék, ezen belül pedig a varázsmesék szimbólumai tudatunk különféle kivetüléseit ábrázolhatják, amelyek igenis va-lóságok.

Mészáros Márton

Kerekes Valéria és Kádár Annamária
(Kép: Picúr Rádió)

Szálkák

Igekötők cserélgetése

Mostanában gyakran tapasztaljuk, hogy a fiatalok öletszerűen csereberélik az igekötőket. A megszokottat már nem érzik elég erőteljesnek, unalmasnak találják, elővesznek helyette egy másikat. Az *elvállal* helyett már elég régóta terjed a *fölvállal*, újabban pedig a *bevállal*.

A *be* különösen divatba jött, lassan minden igekötőt kiszorít. *Megsértődik* helyett *besértődik*, *lelassul* helyett *be-llassul*, *elájul* helyett *beájul*, *elalszik* helyett *bealszik*. A leghajmeresztőbbet nemrég egy tévébeszélgetésben hallottam. Háromszor is elhangzott, mégpedig különböző személyek szájából, hogy valakinek ezt kellett volna mondania: „Bocsánat, ezt *benéztem*.”

Czakó Gábor találóan igeirányítónak nevezi az igekötőt, ugyanis eredeti szerepe az, hogy megmutatja az ige működésének irányát. Még található lenne igehatározónak nevezni, mert határozottabbá, befejezetté is teszi az igét, de Czuczor Gergely *igehatározónak* általában a határozót nevezte (ugyanis a határozó valóban az igei mondatrész bővítője). Eredetileg minden igekötő valóságos határozószó volt, sőt, némelyiknek megmaradt ez a szerepe is (pl. *ide, oda*), csak állandósult az igékkel való kapcsolatuk. Ezáltal sokféle eltérő jelentést hoztak létre. *Megbeszél, kibeszél, bebeszél, lebeszél, rábeszél* – sőt, az eleinte hibáztatott *átbeszél* változatnak is van létjogosultsága. *Elpirul* a lány, *megpirul* a kenyér. *Elszakítjuk* a cérnát, *leszakítjuk* a virágot, *megszakítjuk* a kapcsolatot. És micsoda különbség: *be-fejez* és *lefejez*!

A *meg* már csak a befejezettséget jelzi, bár eredetileg ennek is volt helyjelölő szerepe: a *möge* határozószóból származik (a Halotti beszédben *migé*). A *be* igekötőnek is van elvont szerepe, de megvan a sajátos tartalma is: valaminek a belsejébe irányul, vagy teletesz valamit: *bedob, bekap, befejez, befordul, besároz, betetőz* stb. Sokféle árnyalata van, de képszerűségével ellentétesen nem használható. Mondhatjuk, hogy *beájul* valaki az ágyába, ha egyenesen odaesik, vagy képletesen, ha annyira fáradt, hogy mihelyt az ágyához ér, ledől, és szinte eszméletét veszti. Egyébként azonban *elájul*. Az *el* a távolodást, ezzel a határozatlanságot fejezi ki. A ’téved’ jelentésű *elnéz* szónak megvan a képszerű alapja: ha valaki *elnéz* másfelé, mint amerre kellene, akkor *téved*. Az *elnéz*hez hasonló az *elszól*: helytelenül szól.

A csökkenést a *le* igekötővel fejezzük ki képszerűségének megfelelően. A lassulás csökkenő iram, tehát csak *lelassul* lehet, a *be-llassul* értelmetlen. A sértésnek nincs iránya, ezért csak *megsérteni, megsértődni* lehet, nem *besértődni*. Aki *eltéved*, az valóságosan kóborol, aki *megettéved*, annak a gondolkodása, viselkedése helytelen.

Nem lehet mindegyik esetet pontosan megmagyarázni. Olykor csak a szokás határozza meg, melyik igehez melyik igekötőt kapcsoljuk. Mondjuk például, hogy *lealkonyul*, de

beesteledik, pedig ugyanarról a folyamatról van szó. A Nap *fölkel*, de a tészta *megkel* – pedig annak is fölemelkedik a teteje. De a közmegegyezés is elég ahhoz, hogy ne változtassunk, ha nincs rá különösebb ok. A nyelv akkor tölti be nemzedékek közt is közvetítő szerepét, ha minél állandóbb.

Idegenszó-divat

Mostanában nem illik bántani az idegen szavakat. Márpedig igenis károsak a nyelvre az olyan idegen szavak, amelyek jól bevált magyar szavakat szorítanak ki. Sok, régóta itt vendégeskedő, magyar betűkkel leírt idegen szó teljesen fölösleges számunkra, vagy csak meghatározott körben fogadható el.

Az *abszolút* szó nélkülözhetetlen a matematikában: a számok abszolút értékét nem tudjuk máshogy mondani. Manapság azonban gyakran hallunk efféle mondatokat:

– Egyetértesz ezzel?

– *Abszolút*. – Ehelyett: *Hogyne! Nagyon is! De mennyire! Tökéletesen*.

Ebben az esetben az *abszolút* azért is rossz, mert melléknév létére határozói szerepben használják. Határozóként a latin végződésű *abszolúte* lenne a helyes.

Az *opció* és az *alternatíva* egyaránt választási lehetőséget jelent. Ezek az *opciók*, illetve *alternatívák*. Van más *alternatíva*. Van más *opció*. Miért nem mondják magyarul? Például így: *Ezek a lehetőségek. Van más választás*.

Tudományos előadásban véletlenül sem fordul elő a *szempont* vagy *nézőpont*, csakis az *aspektus*.

Soha nem halljuk az *újítás* szót, csakis az *innovációt*. Némelyek próbálják bizonygatni, hogy az más. Ez bebeszélés. Az *újítás*ba éppen úgy beleérthető a feltalálás és a megvalósítás. A *projekt* már nehezebb kérdés, mert olyan szavunk nemigen van, amelyben együtt van a terv és annak megvalósítása. Némely esetben használható a *beruházás* szó is.

Némelyek szerint, ha már magyar helyesírással írunk le egy szót, az attól kezdve magyar. A *know-how* kifejezést még szerencsére nem írták át magyarra, nehéz is lenne, hiszen magyarul nem létező hangokat tartalmaz. Ha a közélet hangzás alapján írjuk le, akkor *nóhau* lesz belőle. Ez a varázsigeként használt kifejezés semmi különöset nem jelent: ’tudni, hogyan’. Erre vannak bevált magyar szavak: egyfelől *hozzáértés*, másfelől *módszer*.

A ló túlsó oldala, ha valaki kerülendőnek tart minden olyan szót, amelyen felismeri az idegen eredetet, akkor is, ha nincs pontos magyar megfelelője, és régóta meghonosodott. De ez a magatartás a kevésbé veszélyes, mert az ilyen emberek gondolkodnak, keresik a megfelelő magyar szót, és sok esetben meg is találják. Ha a helyettesítés néha erőltetett, abból nem származik baj.

Buvári Márta

Tájékoztató az Édes Anyanyelvünk terjesztéséről

Lapunkat a postán lehet előfizetni. Az Anyanyelvápolók Szövetségének (ASZ) tagjai a lapot a tagdíjuk rendezését követő második hónaptól kezdve a megadott címükön föliázott formában megkapják a megjelenés napján. A szerkesztőség visszamenőlegesen nem tudja biztosítani a lapot. Az ASZ-tagdíjat átutalással kérjük rendezni az OTP-nél vezetett 11705008-20132015 sz. bankszámlán. A tagdíj 2000, illetve 1500 Ft/év (tanuló, nyugdíjas). A tagsággal, tagdíjfizetéssel, lapterjesztéssel kapcsolatos ügyekben az ASZ irodavezetője és az ÉA szerkesztőségi titkára illetékes: bobak.hajdu.timea@anyanyelvapolo.hu vagy ea.szerkesztoseg@gmail.com. Cím: 1053 Bp., Károlyi u. 16.

Állatasszisztált terápia?

Egyetemi záróvizsgán, egy szakdolgozat védésekor találkoztam először az *állatasszisztált terápia*-val mint módszerrel és mint terminussal. A tanárjelölt feleletéből megtudtam (ahogy a terminus alapján sejthető is volt), hogy az 1960-as években először Amerikában alkalmazott terapia célja az, hogy kiaknázza az emberek és az állatok közötti kapcsolat gyógyító hatását bizonyos (fizikai, szociális, érzelmi és kognitív) funkciók kialakításának és fejlesztésének folyamatában.

Kutyagazdaként magam is tapasztalom, milyen erős motiváló erőt jelent az állat, a vele való szeretetteljes kapcsolat milyen sokféle módon tudja jótékonyan befolyásolni életünket: javítja hangulatunkat, szociálisan kezdeményezőbbé válunk, elősegíti a feltétel nélküli elfogadást, lehetőséget biztosít nem verbális kommunikációra, pozitívan befolyásolja mozgásunk mennyiségét és minőségét, arról nem is beszélve, hogy idős korban a magány és depresszió okozta testi és szellemi leépülést is gátolni képes.

Elvben sokféle állat lehet alkalmas terápiás célokra, elsősorban persze azok, amelyek szívesen alakítanak ki kapcsolatot emberekkel, könnyen tanulnak, egyszerűen fegyelmezhetők, jól viselik az utazásokat, stb. A külföldi szakirodalomban olvashatunk delfinek vagy lámák, lovak, macskák, nyulak, különféle madarak, teknősök, kistrágcslók stb. segítségével megvalósuló terápiás programokról is (pl. *dolphin-assisted birth* 'szülés delfin segítségével'), de leggyakrabban kutyák vesznek részt az efféle munkában, irányíthatóságuk és az ember társaságát igénylő természetük miatt: talán ez a négylábú képes a legjobban ráhangolódni az emberre, átvenni a hangulatát, figyelni rá és segíteni neki.

Az állatok segítségével végzett kezelésre az *animal assisted therapy* (AAT) fogalmát a terápiát kidolgozó Boris M. Levinson amerikai pszichológus alkotta meg még 1964-ben. A magyar terminus, az *állatasszisztált terapia* az angol terminus tükörfordításaként honosodott meg nyelvünkben. Vélhetően ennek hatására (analogikusan) jött létre az *állatasszisztált pedagógia* (*animal assisted education* = AAE) is: az a tanulási folyamat, amelybe állato(ka)t

vonnak be motivációként az adott téma vagy tárgy megkedveltetése érdekében.

A módszert igen hatásosnak tartom, mert sokféle probléma megoldásában is eredményesen lehet alkalmazni. Az angol terminus tükörfordításaként meghonosodott magyar terminust azonban (nyelvészeti szempontból) kifogásolom, nem tartom telitalálatnak. Az *állatasszisztált terapia* jelzős szintagma. Az alaptag (*terapia*) jelzői bővítménye (*állatasszisztált*) alárendelői összetett szó, melynek alaptagja az *asszisztál valamihez / valamiben / valakinek* ('asszisztensként segít', 'segédkezik') ige befejezett melléknévi igenévi alakja. A *terapia* neve akár *állatsegített*, esetleg *állatsegédkezett* is lehetne, de az – szerkezetét és jelentését tekintve – ugyanolyan nonszensz, mint a mára már széles körben elterjedt *állatasszisztált* terminus. Elégedetlenségem okai a következők:

Befejezett melléknévi igenév alapvetően kétféle igéből hozható létre: (1) mediális jelentésű tárgyatlan igéből, pl. *kicsírázott (mag)*, *lehullott (hó)*, *megtörtént (eset)*. Ezek a melléknévi igenevek cselekvő jelentésűek: 'a mag, amely kicsírázott', 'a hó, amely lehullott', 'az eset, amely megtörtént'; (2) cselekvő jelentésű tárgyas igéből, pl. *megterített (asztal)*, *feldíszített (terem)*, *megérdemelt (jutalom)*. Ezek az igenevek szenvedő jelentésűek: 'az asztal, amelyet megterítették', 'a terem, amelyet feldíszítettek', 'a jutalom, amelyet megérdemelték'. A nyelvhasználat csak ritkán tér el a fent megállapított szabályosságtól, pl. a *tapasztal, olvas, tanul* cselekvő, tárgyas igék, ám a belőlük megalkotott befejezett melléknévi igenév nem szenvedő, hanem cselekvő értelmű: *tapasztalt / olvasott / tanult (ember)* 'az az ember, aki sokat tapasztalt, olvasott, tanult'.

Az *asszisztál* típusú, tartós, folyamatos cselekvést kifejező tárgyatlan igékből általában nem alkotható meg befejezett melléknévi igenév, pl. **gondolkozott (ember)*, valószínűleg ezért szokatlan és furcsa az **asszisztált (terapia) / *segített (terapia)* is. Helyette inkább az *állatterápia* (*kutya-, macska-, lóterapia*) jelentéssűrítő összetételeket vagy a *terapia állatok segítségével / bevonásával / közreműködésével / alkalmazásával*, esetleg az *állatok segítetté terapia* körülírási formákat javaslom. Az *állat- (kutya-, macska-, ló- stb.) terapia* birtokos jelzős alárendelő összetett szóként is értelmezhető. Ebben az esetben 'állat (kutya, macska, ló stb.) gyógyításának folyamatát, gyógykezelését', jelentéssűrítő összetételként azonban 'embereknek állat(ok) segítségével történő gyógyítását' jelenti.

H. Varga Márta

Tízéves A Magyar Nyelv Múzeuma

Nyelvész ötlete volt, Borsod-Abaúj-Zemplén megye megvalósította, magunk is ott bábáskodtunk az alapításánál, s azóta sok rendezvényt, anyanyelvi juniálist, nyelvésztábort, ifjúsági tábor, konferenciát vittünk Széphalomba. 2018. április 23-án volt tízéves a múzeum. Az ünnepség Kazinczy sírjának megkoszorúzásával kezdődött. Majd Pröhle Gergeley, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója, Szamosvölgyi Péter, Sátoraljaújhely polgármestere és Fehér József, a Kazinczy Társaság elnöke köszöntötte a megjelenteket. Előadást tartott Kiss Jenő, Péntek János és Kovács Dániel. Ezek után balladaest következett: In memoriam Arany János és Kodály Zoltán (a Színház- és Filmművészeti Egyetem és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatóinak előadásában, a Magyar Kodály Társaság rendezésében). (Manyszi-infó)

A szállóige születése

Titok, hogyan keletkezik a szállóige. A szállóige az ún. magas kultúra, az irodalom terméke, gyakorlatilag egy idézet, amelyet elkezdnek használni, ismételtetni, aktualizálni. Születését tekintve tehát egyedi alkotás, használatát tekintve közösségi. A szállóigében tehát „folklor-mozzanat” van.

Nagy László egy-egy sora is elindult a szállóigévé válás útján, tőle is ismerünk szállóigét. Nyilván több mondata is szóba jöhet, de most a talán legismertebbet nézzük meg alaposan – a *Ki viszi át a Szerelmet* (1965) című versből:

S ki viszi át fogában tartva / a Szerelmet a túlsó partra!
(szó szerinti idézet)

Ki viszi át a szerelmet a túlsó partra?
(rövidült, élőlészavaz idézet)

A szállóige születésére Vasy Géza irodalomtörténész is felhívja a figyelmet: „Nagy László költészetéből már a hatvanas években viszonylag sok mondat, verssor vált szállóigévé” (Pályák és művek. Szépirodalmi, Budapest, 1983. 357). A szállóige születését elősegíti a nyelvi anyag. A *Ki viszi át (fogában tartva) a szerelmet a túlsó partra?* változatú, egyértelműen kérdésként megnyilvánuló szállóige nyelvi alapja, nyelvi motivációja a nyelvi hagyományhoz való szoros kötődés. Már Vasy Géza is így látja: [a szállóigévé válást] „nagyértékben elősegítette az, hogy verseiben gyakran fogalmaz közmondásszerű tömörséggel, s ezek a kiemelt gondolatok valóban mindig szembeötlőek, hiszen leginkább gazdagon egymásra következő képsorok, asszociációs láncolatok, felsorolások után jön a megelőző és a rákövetkező sorokkal erős kontrasztot alkotva puritán keménységű kijelentés, amely rendszerint a vers egészének vagy a vers szerkezeti egységének a lényegi mondanivalóját tartalmazza” (i. m. 357). A nyelvi alapok kapcsán ki kell emelni az egyszerű szavakat (*ki, viszi, át, fogában, tartva, szerelmet, túlsó, partra*), a nagyon is hétköznapi, ám az ember küzdelmét mutató életképet (a vízen, föltehetően folyón való, küzdelmes átúszást), az átvitt, metaforikus-szimbolikus képet (*fogában tartva a Szerelmet*).

A *szerlem* a leginkább érzelmekkel telített szavaink egyike. Nagybetűs írásmódja – Ady után – egyértelműen, félreérthetetlenül jelzi az olvasónak, hogy több mint „a” szerelem, vagyis a két ember közötti legbensőbb érzés. A szerelem minden ember legnagyobb vágya, élménye. A nagybetűs *Szerlem* szimbólum jelenti mindazon pozitív értékeket, amelyeket a költő, az alkotó, a küzdő ember képvisel, amelyeket szeretne az utókorra hagyni: „Létem ha végleg lemerült...” A vers végig ezeknek az értékeknek a felsorolása, s furcsa és suta lenne, ha prózára fordítanánk a „tücsök-hegedű imádását”, a „deres ágra való lánglehelést”, a „szivárványra fölfeszülést”. A költői képek nyelvi szépségükkel, meghökkentő erejükkel mozgósítják a képzeletet, s hihetővé teszik a jajkiáltást: Mi lesz, ha én nem leszek? Mi lesz a költészettel? Mi lesz az emberrel?

Erre rímelt a költővel készített utolsó televíziós portréműsor (A költő nem tévedhet, rendezte: Zolnay Pál, 1975), amelynek végén Kormos István, a riporter megkérdezi Nagy Lászlótól: „Tegyük fel – amiről itt beszélgettünk, elmondtad itt a gondolataidat –, ez a film megmarad. Mit üzensz azoknak, akik száz vagy ötszáz év múlva ülnék szembe veled?” Nagy László vála-

sza: „Ha lesz emberi arcuk egyáltalán, akkor csókolom őket. Emberi szellemük, ha lesz, tudatom velük, üzenem: csak ennyit tehettem értük.” Ez a Nagy László-i üzenet is – kicsit átalakítva – szállóigévé vált: „Csókolom őket, ha lesz emberi arcuk...”

A nyelvi formában döntő az adott mondat szerkezet retorikája. Töredezett szövegből nehezebben válik szállóige. Nagy László verse (illetve verssora) egy retorikai ív, amelyben a kérdés formájában megjelenő összegzés gyakorlatilag egy közmondásszerű bölcsesség, alapigazság megfogalmazása: „A Szerelmet át kell vinni a túlsó partra, ha török, ha szakad.” A szállóige nyelvi alapjait tehát a nyelvi hagyományban, az egyszerű szavakban, az összetett jelentésű, sokféle asszociációra indító, szimbolikussá növelt *Szerlem* szóban, a gondosan formált költői képekben, valamint a közmondásos alapigazságban látom.

Egy-egy verssor szállóigévé válásában a nyelvi alapok mellett a külső körülményeknek is szerepük van. Ki az alkotó, milyen korban élt, milyen magatartásmód, cselekedet kapcsolódik a nevéhez, milyen értékek, közösségek kapcsolódnak személyéhez, mennyire vált, válik kultikussá, stb. Ezek taglalása nem a nyelvész feladata, annyit azonban megjegyezhetünk, hogy minden korban voltak olyan írók, költők, akikre a korokban, illetve haláluk után nagyobb számban hivatkoztak, s nyilván ezek közé tartozik Nagy László is. Ennek a hivatkozásnak az alapja a költő által használt nyelvezet, de általában a Nagy László-i költői magatartásmód, a költészet szerepének a magyar kultúrában való felértékelte volta (hagyományosan mindenképpen, és ki tudja, hogy még meddig), illetve olyan konkrét életrajzi esemény, mint a költő tragikus, korai halála.

A *Ki viszi át a Szerelmet* című versben persze nemcsak a cím-összegző verssor szállóige jellege nyilvánvaló, hanem – ahogy arra Vasy Géza is figyelmeztet –, az egész versé: „különös dúsítottsággal mutatja a közmondásos jelleget. A *Ki viszi*

át a Szerelmet, amelyről kis túlzással állíthatjuk, hogy teljes egészében szállóigévé vált. Ritkán fordul elő hasonló jelenség, s előfeltétele, hogy a vers szorosan összetartozó gondolatsorból épüljön, ne legyen túl terjedelmes, s nyelvi (mondattani) felépítése is az egy tömbből faragottságot szolgálja. Ezért az ilyen versek rendszerint körmondatszerű felépítésűek, s több azonos típusú tagmondat követi egymást” (i. m. 357). A versben megjelenő sorok-képek között valóban rábukkanhatunk további szállóige-gyanús mondatokra: „*Ki feszül föl a szivárványra?*”, „*dült hiteknél kicsoda állít káromkodásból katedrális?*”, „*Létem, ha végleg lemerült ki rettent a keselyű!*”

Vasy Géza Vörösmarty Mihály A Guttenberg-albumba és Petőfi Sándor A XIX. század költői című versét érzi gondolatilag és szerkezetileg hasonlóknak. Vörösmarty és Petőfi már benne van a szállóige-gyűjteményekben, csak idő kérdése, hogy Nagy László is ott fog szerepelni. De az már most is elmondható Váci Mihály után: „Akit a nép ajkára vesz, vállára veszi azt, / akit a nép vállára vesz, szívébe zárja azt, / akit a nép szívébe zár, nem hal meg soha az.” (Legenda)

Titok, hogy hogyan keletkezik a szállóige. A titok lényege a nyelvben és a nyelvi formát használó, befogadó közösségben, a közösség érték- és ízlésvilágában van.

Balázs Géza

Az 52. magyar nyelv hete megnyitóján a negyven éve elhunyt Nagy László (Felsőiskáz, 1925. július 17. – Budapest, 1978. január 30.) költőre is emlékeztek. (A szerk.)

Fürkésző

Barátnőm, párom, kedvesem és társaik

Nyilvánvalóan született már a nyelvészeti szakirodalomban arról néhány írás, hány elnevezés van a férfi és a nő közötti kapcsolat megjelölésére a történelmi korok, a különböző nyelvváltozatok, ill. a szépirói stílus tekintetében. „Nagy munkát vállal(na) az magára”, aki ebből a témából egy átfogó dolgozatot szeretne írni, ha csak az elmúlt évszázadot vagy éppen a jelen állapotot vizsgálná.

De maradjunk most elsősorban jelen időben. A korunkat minden tekintetben jellemző nyelvi változatosság, könnyedség ebben a témában igencsak tetten érhető. Mivel ma már a fiatalok körében egyre kevesebb a törvényesített házasság, viszont annál több az élettársi kapcsolat vagy csak a „közös fedél alatti együttélés”, így elég nehezen állapítható meg, hogy ha valaki a *páromnak* nevezi a társát, akkor ez a birtokos személyjellel ellátott főnév tulajdonképpen milyen kapcsolatot takar. Régebben, a 60-as, 70-es évekig a leggyakoribb párkapcsolati elnevezés a *szeretőm* (ez a megnevezés már jó ideje a házasságban élők külső kapcsolataira sem használatos), a *férjem*, a *feleségem*, a *nejem*, az *uram*, az *asszony*, sőt tréfásan az *asszony-pajtás* járta, de néha a *párom* elnevezés is előfordult. Régi vágású férfiembereknél még előfordult a *hitvesem* is (örökök még egy olyan levelet, amelyben apám egyik barátja nevezte így a 70-es években általa nagyon szeretett feleségét). Nem véletlen, hogy a német az Ehefrau (*feleség*) kifejezést csak a „hétköznapi” beszélt nyelvben használja, míg olyan személyeknek, akik a társadalmi, tudományos, művészeti életben elismertek és tisztelték, csak Gattinja (ez a szótár szerint a választékos kifejezések közé tartozik), azaz *hitvese* lehet. A 60-as években a (még) nem házasságban élőknel használatos *udvarló*, a *lány*, ill. a *fiú*, *akivel együtt járok*, a *szerelmem*, a szlenges *csajom*, a *nője* ma már eléggé kiment a divatból. A 90-es évek elején viszont a német és az angol hatására megjelent a *barát* és a *barátnő*, később

a *kedvesem* megnevezés. A *barát*, *barátnő* párosból a *barát* elnevezést az elmúlt 15–20 év alatt sem tudtam megszokni, elsősorban kétértelműsége miatt (vö. *házi barát*, másrészt köztudott, hogy nagyon ritkán fordulhat elő férfi és nő között igazi barátság, legalábbis olyan értékű soha nem, mint két férfi között). A *barátnő* kifejezés már régóta elfogadott és megszokott, számomra is; ha egy férfi mondja ezt a főnevet egy hölgyismerősére, vagy mások egy olyan lányra vagy asszonyra, akivel egy férfi szerelmi kapcsolatban áll, kétértelmű jelentést senki fel nem tételezne. A házasságon kívüli kapcsolatok megjelölésében a német konzervatívabb a magyarnál; még a bulvárlapok íásaiban is gyakorta fölbukkan a *das Verhältnis* főnév (*er unterhielt ein Verhältnis zu ihr* = viszonya volt egy nővel), sőt a *der/die Geliebte* (*férfi*, ill. *női szerető*), amely kifejezések nálunk már alig használatosak, a németben a fajsúlyos és kevésbé fajsúlyos tárcákban, elbeszélésekben még gyakran felbukkannak.

Semmi baj

Hatalmas táskával, meglehetősen hanyag testhelyzetben foglal el egy dupla helyet egy természetes fiatalember a buszon, az induló állomáson. (A menetidő 25 perc, a végállomásig utazom.) Szelíden megkérdelem:

– Bocsánat, leülhetnék?

– Ó persze, *semmi baj* – és a fiú rosszkedvűen maga elé teszi a földre sporttáskáját, de ő maga nem húzódik össze. Szerencsémre (termetemnek köszönhetően) szűkösén így is elférek mellette.

Pszichiátriai eset

Egy hosszabb írás alcímeként ezt olvasom egy napilapunkban: „Az udvarias, szerény, a hagyományos etikettet ismerő, tisztán, világosan beszélő embert lassan *pszichiátriai* esetnek tekintik.” Ez talán túlzás, de mégis elgondolkodtató.

Sz. Györfly Sarolta

Csakis *fa* nélkül!

Még a múlt század 90-es éveiben az egri anyanyelv-oktatási napok valamelyikén Grétsy László egy előadásában szólt arról, hogy újabban gyakori a pleonazmus. Példaként említette meg a *fadeszkát*. Ebben az összetételben természetesen teljesen fölösleges a *fa* előtag, mert a Magyar értelmező kéziszótár szerint a *deszka* 'fatörzsből (a rostok irányában) fűrészelt 12–40 mm-es vastagságú, lapszerű faipari termék'. Tehát csakis *fa* lehet. A szótártól függetlenül kiegészítésként említem meg, hogy a 40 mm-nél vastagabb fűrészárut *pallónak* nevezik a faiparban. A *deszka* a Czuczor–Fogarasi-szótárban is megtalálható, így: 'a fa derekából hasított hasáb'. Az Etimológiai szótár szláv jövevényszónak minősíti, bemutatva az óegyházi szláv, horvát-szerb, szlovák és orosz példákat.

Ady Endrének A grófi szérún című verséből idézem a következő két sort: „Nyár-éjszakán, a grófi szérún / Reccsen a deszka-palánk”. Kimondatlanul is tudjuk, hogy a palánk fából van, erre a hangutánzó *reccsen* ige is utal.

A másik újabban használt *fa* elő-, ritkábban utótagú szavunk a *rönk*. Így: *farönk*, illetve *rönkfa*. A *rönk* szót az Etimológiai szótár 1876-ból adatolja. Valószínűleg ezért nem kerülhetett be a Czuczor–Fogarasi-szótárba, ugyanis a hat

kötetből álló A magyar nyelv szótára 1862 és 1874 között jelent meg. A Magyar értelmező kéziszótárban azonban megtaláljuk, ahol az erdészeti, illetve a fafeldolgozás szakszavaként említik. Jelentését így fejt ki a szótár: 'kivágott fatörzsnek ipari feldolgozásra alkalmas, hengeres része'. Az Etimológiai szótár pedig azt írja, hogy talán román eredetű. Kiegészíti azonban azzal, hogy „vagy az erdélyi román, vagy a középfelnémet szász fakitermelők nyelvéből került a magyarba”. Román eredetűnek tartja Kiss Lajos is (Magyar Nyelvőr 1978: 231). A *rönk* szóval kapcsolatban még egy megjegyzésem van. Egy időben – a rosszul értelmezett magyarítás ürügyén – a faipar hivatalos nyelvhasználatában elterjedt a *gömbfa* szó. Ezt az elnevezést két írásomban is kifogásoltam (Magyar Nyelvőr 1973/1. és ugyanitt 1982/2. szám).

A *hengerfa* elnevezés talán elfogadható lenne, bár alakja inkább a csonka kúpéra hasonlít. A *gömbfa* azonban semmiképpen sem ajánlható. Egy nyugdíjas erdőmérnök barátom szellemes megjegyzése szerint gömbfának legfeljebb a kugligolyót lehetne nevezni. Úgy vélem, hogy a *rönk* szó kiszorítását semmi sem indokolja, hiszen ez jól bevált erdészeti és faipari szakszó.

Befejezésül azt tanácsolom, hogy se a *deszka*, se a *rönk* szóhoz ne ragasszuk hozzá a *fa* elő- vagy utótagot, ezeket a szavakat csakis önállóan, *fa* nélkül használjuk.

Dóra Zoltán

Többközpontú nyelvek – avagy tekinthető-e Horvátország a magyar egy központjának?

Többközpontú nyelveknek azokat a nyelveket nevezzük, amelyeknek nem egyetlen kodifikált változata van, hanem több helyen is beszélik, és beszélőik ezeket standard változatoknak tartják.

Ez leggyakrabban – de nem kizárólag – a nagy területen beszélt nyelvek esetében fordul elő. Ha az angolra, a spanyolra, a portugálra gondolunk, nem lepődünk meg, hogy több központja is van, s az ott beszélt változatot – legyen az jelentősen vagy alig különböző – a helyiek standard változatnak tekintik. A hollandot első pillanatban talán nem sorolnánk ezen nyelvek közé, pedig Európán kívül is több központját tartják számon (Belgiumon és Hollandián kívül Suriname, Curaçao, Aruba és Sint Maarten is ilyen). Ezen nyelvek esetében általában létezik egy domináns változat – mely egy vagy több helyen államnyelv –, továbbá egy vagy több nem-domináns változat. A státus a nem-domináns változatok szempontjából bír különös jelentőséggel, mert a nyelv(változat) megbecsültségét emeli, ezzel annak erősödését, egyes esetekben megtartását segíti.

Maga a *többközpontú* kifejezés az 1970-es évektől van jelen a nyelvészeti szakirodalomban, azóta az egyre több rendelkezésre álló adat tükrében a meghatározás egyre pontosabb. 2010-ben nemzetközi munkacsoport alakult a téma kutatására, eredményeikről konferenciákon számolnak be. A soron következőnek éppen az egyik magyar „központ”, a Felvidék ad helyet Nyitrán, idén júniusban. A kutatói közösség eredményeit egy honlapon is közzéteszi (<http://www.pluricentriclanguages.org>), a téma iránt érdeklődők további információkat találnak az angol nyelvű oldalon. Innen tudhatjuk meg például, hogy az angolnak 17 nagyobb és számos (közel hetven) kisebb központját tartják nyilván.

Vannak kis területen, viszonylag kevés beszélő által használt nyelvek is, amelyek szintén többközpontúak. Ezeknek a nyelveknek az esetében gyakran a politikai változások lenyomata tükröződik a nyelvben, illetve a nyelvváltozatok létében. Ezek közé tartozik a magyar is.

Ma már nem merül fel kérdésként, hogy léteznek-e a magyarnak helyi (regionális) köznyelvi változatai Magyarországon kívül, bár ez nem volt mindig mindenki számára elfogadott tény. Az 1990-es években neves nyelvészek között szakfolyóiratok lapjain és közéleti publicisztikákban zajlott vita arról, hogy a magyart lehet-e, szabad-e többközpontúnak tekinteni.

Nyelvekről beszélve gyakran szembesülünk azzal, hogy nincsenek éles kategóriák (pl. nyelv és nyelvjárás között). Ez igaz a többközpontú nyelvekre is: egy nyelv lehet tipikusan többközpontú, ha több feltételnek eleget tesz, és hordozhat csupán néhány jellemző vonást.

Milyen feltételeknek kell megfelelnie egy nyelvnek ahhoz, hogy többközpontúnak nevezhessük?

A kérdésre a Horvátországban, elsősorban a Drávaszögben és Szlavóniában beszélt magyar nyelvváltozat példájával válaszolok. A választás oka az, hogy az utóbbi években munkám részben e nyelvterülethez kötött, ahol alkalmam volt többször terepmunkát végezni. Hivatalos adatok szerint jelenleg mintegy 10 000 magyarul beszélő él itt, lélekszám szerint az ötödik helyet foglalva el a határon túl beszélt változatok sorában.

Szükséges, hogy a nyelvet **több olyan területen beszéljék**, amelyek egymástól elkülönülnek. Ez ugyanakkor nem jelenthet elszigetelődést, mert feltétel az is, hogy a területi változato-

kat **egymással kölcsönösen kapcsolatot ápoló** több központban használják, azaz a változatok interakcióban legyenek. A magyart jelenleg az anyaországon kívül hét másik államban beszélik összefüggő nyelvközösségként (Horvátországon kívül Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában, Szlovéniában és Ausztriában).

Nyelvváltozatokat vizsgálunk, tehát szükséges, hogy az anyaországi, ún. **domináns változattól eltérést mutassanak** kisebb-nagyobb mértékben. Ezek a különbségek legszembetűnőbbben a szókészlet szintjén mutatkoznak meg. A következő példák saját gyűjtésből valók: *majica* 'póló, trikó', *hullahopp* 'harisnyanadrág', *patika* 'tornacipő'. Ez utóbbihoz a következő horvátországi példamondatokat találjuk az online szótárban¹: *Az új patikámba könnyebben tudok trenirozni.* (Köznyelvi változat: *Az új tornacipőmben könnyebben tudok edzeni.*); *Nem bírok más lábbelibe járítani, csak patikába, annyira fáj a lábom.*

Szükséges, hogy a **nyelvváltozat létét** mind annak beszélői, mind pedig az anyaországban fel- és **elismerjék**. A horvátországi magyarok közössége tisztában van azzal, hogy az általuk beszélt nyelvváltozat több szempontból különbözik az anyaországitól, saját változatukhoz pozitívan viszonyulnak. Az anyaország is elismeri a határon túli nyelvváltozatok létét. Magyarország részéről nemcsak egyszerű elismerésről van szó, több intézményen keresztül is támogatja ezeket a központokat. A MTA Határon Túli Magyar Tudományosság Bizottsága első sorban a tudományos élet területén fejt ki tevékenységét; az MTA Nyelvtudományi Intézete technikai segítséget is biztosít a TERMINI kutatóhálózatnak. Ez a szervezet tömöríti a határon túli központokban dolgozó magyar nyelvészeket. Munkájuk egyik eredménye a fent említett online szótár és adatbázis.

A **kodifikáció** egyik formája, hogy a nyelvváltozatok hivatalos kiadványokban is feltűnnek. Elsőként az Akadémiai Kiadó 2003-ban megjelent Magyar értelmező kéziszótára tartalmazott határon túli lexikai elemeket, majd az Osiris Kiadó és a Tinta Könyvkiadó is követte a példát. A kötetek a négy legnagyobb nyelvváltozat szókincséből merítenek, azaz a horvátországi magyar ezekben a kiadványokban nem jelenik meg. A kodifikáció egy fajtája a korábban már említett TERMINI Ht-szótár is, ebben találunk horvátországi alakokat.

Kritérium az is, hogy a nyelvváltozat **az oktatásban is jelen legyen**. A kisebbségi oktatásról szóló, 2000-ben elfogadott horvát törvény kimondja, hogy az országos átlagnál alacsonyabb minimális létszámmal is lehet iskolát alapítani, illetve iskolai osztályt fenntartani. A horvátországi magyarok jelenleg három lehetőség közül választhatnak: részben vagy egészben magyar tanítási nyelvű program szerint tanulnak, illetve a horvát tanítási nyelvű osztályokban az „anyanyelvápolás” tantárgy keretében, heti két órában foglalkozhatnak a magyar nyelvvel és kultúrával. A magyar tanítási nyelvű órákon a pedagógusok a helyi köznyelvet használják, azaz a diákok találkoznak e nyelvváltozattal az oktatás során, de magyarországi tankönyvekből tanulnak, tehát az oktatásban való jelenlét feltétele csak részben teljesül.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a horvátországi magyar nyelvváltozatot a magyar egy nem-domináns változatának tekinthetjük, így Horvátországot a magyar nyelv egyik központjának. A területen erős népességfogyás tapasztalható, mely érinti a magyar nyelvű lakosságot is. Nagyon fontos, hogy a fentebb leírt nyelvváltozatot legalább ezen a fokon fenntartsuk, illetve segítsük fenntartását.

Oszkó Beatrix

A szerző az intézet Finnugor és Nyelvtörténeti Osztályának tud. munkatársa (a szerk.)

¹ <http://ht.nyttud.hu/htonline/htlista.php?action=firstpage>

Kérdések és válaszok

Milyen helyesírási szabály indokolhatja, hogy a Kazinczy-verseny honlapján csupa nagybetűvel írják a verseny nevét: Szép Magyar Beszéd Verseny? Még az első szó nagybetűs írását el is fogadnám... Vagy ez már intézménynévnek számít?

A versenyek és egyéb rendezvények nevét kis kezdőbetűvel írjuk (vö. A magyar helyesírás szabályai, 191. pont; Osiris-féle Helyesírás [a továbbiakban: OH.] 39–40): *jövőkutató konferencia, országos középiskolai tanulmányi verseny* stb. Az intézményszerű, vagyis rendszeresen ismétlődő országos vagy nemzetközi rendezvények, vásárok, versenyek stb. nevét azonban az intézményekéhez hasonlóan csupa nagy kezdőbetűvel kezdjük: *Budapesti Nemzetközi Vásár, Szegedi Szabadtéri Játékok* stb. Viszont annak eldöntése, hogy egy rendezvény intézményi keretek között működik-e, nem nyelvi háttértudást igényel, így ez az írásmódbeli megkülönböztetés a gyakorlatban csak ritkán érvényesül. A fentiek mellett vannak olyan rendezvények, amelyeknek nincsen intézményi háttérük, de van saját nevük. Ezekben a tulajdonnévi tagokat írjuk nagy kezdőbetűvel: *Simonyi Zsigmond országos helyesírási verseny, Kitaibel Pál középiskolai biológiai tanulmányi verseny* stb. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy bizonyos rendezvényeket évente megtartanak, akár országos méretben, de önálló intézményi háttér nélkül. Az ilyenek esetében megengedhető a csupa nagy kezdőbetű használata vagy az első szó nagy kezdőbetűzése, különösen kiemelt helyzetben (meghívón, plakáton stb.), tehát egyaránt elfogadhatók az alábbi formák: *egyetemi anyanyelvi napok, Egyetemi anyanyelvi napok* vagy akár *Egyetemi Anyanyelvi Napok* (vö. OH. 221). Ennek figyelembevételével tehát mindkettő helyes: *Szép Magyar Beszéd Verseny, Szép magyar beszéd verseny*.

Hogyan írjuk helyesen: nyaki porckorong + kopás?

Léteznek olyan különírt szerkezetek, amelyek, ha egy összetéti utótag járul hozzájuk, a mozgószabály alkalmazása nélkül is majdnem ugyanazt az értelmes szerkezetet eredményezik; a két forma között a jelentéskülönbség alig érzékelhető. Ilyenkor mindkét írásmód megfelel: *nyaki porckorongkopás, nyakiporckorong-kopás* (OH. 132).

A háborúk nevét lehet-e kisbetűvel kezdeni? Pl.: koreai háború, vietnami háború.

A háborúk nevét kis kezdőbetűvel írjuk: *koreai háború, vietnámi háború* (OH. 949). A legújabb Magyar helyesírási szótár szerint a *Vietnam* helyett a helyes írásmód: *Vietnám, vietnámi* (569).

Úgy tapasztalom, hogy Parma olasz város nevét néha fonetikusán Pármának írják. Nyilván ebből származik a pármái melléknév. Melyik a helyes írásmód?

A Magyar helyesírási szótár szerint a helyes írásmód: *Parma, parmai*; de: *Pármái kolostor* (regénycím), *pármái sonka* (424).

A sokallja szóban csak jelöletlen teljes hasonulás történik, vagy van rövidülés is?

Elekfi László A magyar hangkapcsolódások fonetikai és fonológiai szabályai című könyvében a következőképpen ír erről az esetről: „A voltaképpeni teljes hasonulás az igeragozásban hosszú mássalhangzóra éppúgy vonatkozik, mint rövidre, de szinte egyenrangúnak tekinthető a hasonulás nélküli, csupán rövidüléses változat: *hallja* [hajja v. halja]. Ritka igékben mindig kiejtjük az *l*-et: *későlljön* [későlljön]. Szó végén viszont csak a hasonulásos alakot tekintjük helyesnek: *állj* [áj].” (38) Tehát a *sokallja* szóban a [sokajja] kiejtés esetén mindkét mással-

hangzótörvény érvényesül, a [sokajja] kiejtés esetén csak a rövidülés.

Mi a gyakorisága nyelvünkben a különböző mássalhangzóknak?

Újabb mérések szerint leggyakoribb mássalhangzóink az *n* és a *t*. Hat mássalhangzó (*n, t, l, k, r, m*) teszi ki a használt mássalhangzók kb. felét. Másik fele a többi 21 mássalhangzóra marad, de természetesen itt sem arányosan. Legritkább mássalhangzóink: *zs, ty, c, dz, dzs*, a leggyakoribbak: *n, t, l, m, k, r, z, s, h, d* (Csernicskó István – Hires Kornélia: Hangtan, 61).

Többféle meghatározását olvastam a faktitív, illetve a kauzatív jelentésnek. Mi a mérvadó leírásuk?

A két szó az igék jelzője. A faktitív ige: tétetést, valakinek a cselekedtetését kifejező műveltető ige, pl. *elolvastat*. A kauzatív ige: okozást kifejező cselekvő ige, pl. *megszépit* 'széppé változtat', *gyönyörködiet* 'gyönyörűséget okoz'. A szakirodalomban felmerül, hogy a kauzatív ige a műveltető ige egyik fajtája (a faktitív, tétető mellett). A műveltetés olyan meghatározása szerint, amelyben a műveltető ige alanyának hatására egy másik szereplő (a mondatban tárgy vagy eszközölő határozó) cselekvést hajt végre, a kauzatív ige nem műveltető, pl. *A szeretet megszépíti az életet*. ≠ Az élet végrehajtja a szépülést. Szembeállíthatók a mediális igékkel: *megszépit – megszépül*.

Mi a -d a Sükösd, Hegyesd és Sárosd helységnevekben?

A *-d* ősi eredetű főnévképző. Eredetileg kicsinyítő-becéző funkciója lehetett, ebből fejlődött ki személynévképzői, majd helynévképzői szerepe. Az ómagyar korban gyakori, természetesen toldalék volt. Már elavult toldalék, főleg helynevekben őrződött meg (a kérdezettek közül: *Cegléd, Fonyód, Ónod*), de előfordul egy-két személynévben (*Árpád, Ond*), valamint egyéb származékokban (*apród, gyengéd*) is. (Zaicz Gábor: Etimológiai szótár, 132).

Szókincsünknek hány százalékát teszik ki a román nyelvből átvett szavak?

Számuk elenyésző, százalékban nem adható meg. Az Etimológiai szótár összesen 24 román nyelvből átvett szót tartalmaz. Ezek a következők: *áfonya, cigány?, cimborá, ficsúr, furulya, hódály?, hóra, kaláka, kaskavál, lej, lestyán, málé, móc, mokány, padlízán?, pakura, palacsinta, pohárnok?, pópa, poronty, pulya?, román, tilinkó, tokány* (976). Az alábbi linken olvashat még róla: <http://www.nyeomszsz.org/orszavak/pdf/FazakasEIdegen2resz.pdf>.

Melyik a helyes forma: Még ha megírja is, ...? Még ha meg is írja, ...?

A megengedő *is* szabályosan a teljes nyelvtani állítmányt követi: *Még ha megírja is*. Az élőbeszédben azonban a megengedő *is* gyakran a hangsúlyos mondatrészt mögé kerül: *Még ha meg is írja* (Nyelvművelő kézikönyvtár, 267).

Összeállította: **Minya Károly**

A Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda ingyenes tanácsadása a nap 24 órájában elérhető. A www.e-nyelv.hu honlapon lehet a kérdést (e-mail-üzenetben) föltenni, amelyre a munkatársak gyorsan, de mindenképpen 24 órán belül választolnak. A honlapon több mint 20 000 korábbi kérdés-válasz kereshető (a kérdezők nevét a számítógépes rendszer nem őrzi meg, nem teszi közzé). Jelenlegi tanácsadóink: Balázs Géza, Blankó Miklós, Deák-Takács Szilvia, Dede Éva, Mayer Péter, Minya Károly, Minya Károlyné, Pölcz Ádám, Szécsényi Krisztina. Munkájukat további nyelvész szakemberek, idegen nyelvi és szaknyelvi segítők támogatják. (A névsor a honlapon megtekinthető.) Ha azonnali segítségre, dolgozat, cikk, sajtótermék vagy on-line felület nyelvi áttekintésére, javítására (korrektúrázására) van szükség, a kérést itt lehet jelezni: iroda@e-nyelv.hu, telefon: 30-318-9666.

„A nyelvművelés az életem egy részét jelenti”

Kemény Gábort kérdezi Balázs Géza

Kemény Gábor professzor úr 25 éve tagja az Édes Anyanyelvünk szerkesztőségének. Eppen most tölti be 70. életévét. Kezdetektől fogva az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa, osztályvezetője, tudományos tanácsadója. Közben a Miskolci Egyetem professzora is lett. De igen keveset tudunk róla, ezért születésnapjára meglepetésként most szeretnénk pár dologról megkérdezni.

Buta kérdés: de hogyan lesz valaki nyelvész? Kemény Gábor tanár úr fejében miért és mikor fordult meg, hogy nyelvész lesz?

A humán tudományok iránti érdeklődést, a kutatás, a publikálás szenvedélyét édesapámtól örökölttem, aki történész volt, elsősorban a dualizmus kori nemzetiségi kérdés szakértője. Én magam is elvégeztem két évet a történelem szakkból, de ezután leadtam, mert nem akartam történész lenni. Magyar egyszakos hallgatóként azt terveztem, hogy irodalomtörténész leszek, a 20. századi magyar irodalom kutatója, de ettől hamar elvette a kedvemet a korszak fullasztó politikai légköre. Úgy döntöttem hát, hogy inkább nyelvész leszek. Ezt megkönnyítette, hogy – mint afféle „jó tanuló” – egyetemi éveim alatt szorgosan tanultam a nyelvészeti tárgyakat is. Személyes kapcsolatok, Gáldi László és Király Péter támogatása is segített abban, hogy 1971 szeptemberében a Nyelvtudományi Intézet gyakornoka lehessen.

Csaknem öt évtizedet töltöttél el a Nyelvtudományi Intézetben. Mi az, ami ennnyire erősen kötött ehhez az intézményhez? Mivel foglalkoztál ott az elmúlt 46 évben?

A szerencsén belül külön szerencse volt, hogy az intézet nyelvművelő (akkori nevén: mai magyar nyelvi) osztályára kerültem. Az osztály vezetője ekkor már Grétsy László volt, de rendszeresen találkozhattam Lőrincze Lajossal is, és többi „osztálytársam” is nálam jóval idősebb, kiváló kutató volt (többek között Kovács Miklós, Tompa József, Éder Zoltán, Ladó János). Részt vettem a nyelvművelő közönségszolgálatban (levelekre válaszoltam, telefonszolgálatot láttam el), társszerzője voltam a Hivatalos nyelvünk kézikönyvének és a Nyelvművelő kézikönyv két vastok kötetének (az elsőnek kisebb, a másodiknak nagyobb mértékben). De közben már intenzíven foglalkoztam fő érdeklődési területemmel, a stilisztikával is. Végigjártam a munkahelyi számlárlétra fokozatait: tudományos segédmunkatárs, munkatárs, majd főmunkatárs lettem. 1988-ban új szakasz kezdődött hivatali életemben: Grétsy László utódaként az osztály vezetőjévé léptem elő, és az is maradtam hat éven keresztül. Ekkor különféle, inkább személyes, mint szakmai okokból megváltam a nyelvművelő osztálytól, de maradtam az intézetben, és 1994-től 2001-ig önálló stilisztikai munkatervemen (nagyképzőbb szóval: projektumomon) dolgoztam. Azóta pedig a Nagyszótár munkatársa vagyok, és az is szeretnék maradni, amíg csak ezt egészségi állapotom és az intézet vezetőinek jóindulata lehetővé teszik. Nem vagyok lexikográfus, tehát nem írom vagy szerkesztem a szócikkeket, de az általános lektorok egyikeként talán hozzájárulok ahhoz, hogy ebben a nagyszabású műben minél kevesebb filológiai és sajtóhiba legyen.

Úgy tudom, mindezek felül egyetemi oktatóként is tevékenykedel, mégpedig a Miskolci Egyetemen. Hogy kerültél oda, és mit jelent számodra Miskolc?

Röviden szólva azt jelenti, hogy a kutatói munka mellett tanár-rá is kellett válnom, noha ehhez a foglalkozáshoz addig se kedvet, se tehetséget nem éreztem magamban. Kabdebó Lóránt, a Miskolci Egyetem bölcsészkarának megalapítója volt az, aki meglátta bennem a tanári pálya lehetőségét, és megbízott azzal, hogy a magyar nyelvtudományi tanszéken stilisztikát (és olykor más tantárgyakat, pl. szövegtant) oktassak. Mindjárt docensként kapcsolód-

tam be az egyetemi életbe, hiszen ekkor már 46 éves voltam. Kez-dő tanár, 46 évesen... Mi jó sültetett ki ebből? Ennek megítélésére tanár kollégáim és hallgatóim az illetékesek, de a magam részéről elmondhatom, hogy 24 éven keresztül folyamatosan jól éreztem magamat Miskolcon, és a tanári tevékenység, pl. a stilisztikai szö-vegelemző gyakorlatok tartása szakmailag is gyümölcsözőnek bi-zonyult. Ennek kedvéért még a hetenkénti vonatozást is szívesen vállaltam (az ilyen „ingázókat” nevezték akkoriban „intercity-professzoroknak”). Mire ezek a sorok megjelen-nek, miskolci működésem véget ér, mivel 70. évemet betöltve nyugdíjba kell vonulnom. Ami a tanítványokat illeti, az évek során természetesen nagyon sok tanítványom volt. Olyan azonban csak néhány, akinek szakmai fejlődésére érdemi befolyást gyakoroltam (egyikük vezetéssel PhD fokozatot szerzett). Úgy látszik, nem va-gyok „iskolateremtő egyéniség”. De egyszer a markyprofessor (szabad fordításban: Osztá-lyozd a tanárodat!) portálon ezt írta rólam valaki: „Jó tanár.” Ennél többet, azt hiszem, ezen a pá-lyán nem lehet elérni.

Tudjuk rólad, hogy vannak napok, amikor ki sem mozdulsz otthonról – mert dolgozol. Elárul-nád a munkamódszered? Olvasol, jegyzetelsz, írsz? De hogy?

Sajnos, egyre kevesebb ilyen napom van. De ha tehetem, egy zenehallgatással kísért reggeli után nekiülök dolgozni, és ezt teszem egészen ebédig. Ebéd után én is „szunditok”, mint a mosta-nában látott film szerint Churchill, utána folytatom késő estig. Jó-val éjjel után kerülök ágyba, és ez így zajlana mindennap, ha nem lennének munkahelyeim (de szerencsére mindig voltak, és ma is vannak). A módszerről legyen elég ennyi: 1992 óta szövegszer-kesztőn írok (ezeket a válaszaimat is így fogalmazom meg), de emellett jegyzetek is, mégpedig nem füzetbe, hanem cédulákra, ahogy fiatalon megtanultam.

Nagyon sokat írsz Krúdy Gyuláról. De miért ő a középpont? Annyi más író és költő van...

Érdekes, ezt még soha senki sem kérdezte meg tőlem. Még én magam sem saját magamtól. Valahogy véremmé vált a vele való foglalkozás 18 éves korom óta. Azóta sem unom, egy percig sem. Nemcsak a stílusa bűvöl el újból és újból, hanem az életszemlélete, sőt a közéletre való felfogása is. Az első kötetemnek ez volt a cí-me: *Krúdy képalkotása*, az utolsónak pedig ez: *Krúdy körül*. De nem csupán őrá írtam sokat, hanem más 20. századi magyar írókról, többek között Babitsról, Kosztolányiról, József Attiláról is. Nem vagyok tehát „monotematikus szerző”, aminek egyszer (csupa jóindulattal) egy intézeti kollégám minősített.

Mit jelent számodra a nyelvművelés? És az Édes Anyanyel-vünk?

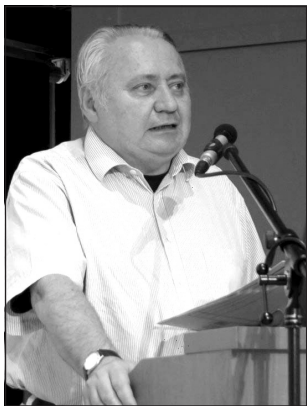
Az életem egy részét jelenti, a kezdetektől fogva. Egy időben nagy vita zajlott arról, van-e értelme a nyelvművelésnek. Nos, én a magam részéről már megadtam erre a választ azzal, hogy közel 800 nyelvművelő cikket és egy ezekből válogatott, több mint 400 oldalas kötetet publikáltam. Az ÉA szerkesztésében – Grétsy László felkérésére – 1992 óta veszek részt. Évekig négyesben szerkesztettük a lapot, Maróti István fájdalmasan korai távozása óta már csak hármasban, nem viták nélkül természetesen, de min-dig konszenzussal döntve.

Mi volt számodra az ÉA elmúlt negyedszázadának legérdeke-sebb pillanata?

Nem voltak ilyen pillanatok, szerencsére. Az egész – mint fo-lyamat – volt nagyon érdekes és szakmailag hasznos. Köszönet ér-te mindenkinek, de különösen „örökös főnökömnek”, Grétsy tanár úrnak.

Takáts Gyula egy versében az 5000-ben élő magyaroknak üzent. Én kevesebbet kérek. Üzenj egy időközszulában 2049-nek, a 100 éves Nyelvtudományi Intézetnek és a 70 éves Édes Anyanyel-vünknek!

Ezt üzenem: „Az egyre nemzetközibbé váló világban kutassá-tok és műveljétek a lehető legnagyobb intenzitással a nemzeti nyelvet, édes anyanyelvünket is!”

Megszólítás utáni írásjelhasználat

„Kedves Jankóm!” – kezdte többször Petőfi Aranyknak írt leveleit, amelyre a válasz „Kedves Sándorkám!” formában érkezett. A két költő számára még nem volt kérdés, hogy egymás üdvözlése után felkiáltójelet tegyenek, mára azonban egyre többször találkozunk a vesszős megoldással is. Ez alkalommal tehát a levelezésben – főként az e-mailekben – található megszólítások utáni írásjelhasználatot vettük górcső alá. A megkérdezett nyelvészek a következő kérdést kapták:

„Kedves Mari, örülök, hogy írtál!” vagy „Kedves Mari! Örülök, hogy írtál!”? A levelezésben egyre többen – a nemzetközi mintát utánozva – nem felkiáltójelet tesznek a megszólítás után, hanem vesszőt. Ön mennyire támogatja ezt a megoldást?

PRÓSZÉKY GÁBOR igazgató • a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete; egyetemi tanár • Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Budapest)

Kedves Miklós és Péter! Tisztelt Demonstrátor urak! És ezzel a megszólítással igyekeztem illusztrálni is, amit kérdeznek. Minden alkalommal tartom magam a felkiáltójeles hagyományhoz, de ez nem jelenti azt, hogy ne tudnám elfogadni egy szövegben, de akár egy levélben is azt, hogy „Kedves Mari, örülök, hogy írtál”, ám akkor ne legyen a megszólítás vesszője után sortörés, hanem maradjon folytonos a szöveg, ami a retorikában egyébként tipikus.

H. VARGA MÁRTA egyetemi docens • Károli Gáspár Református Egyetem (Budapest)

Mindig azt a megoldást célszerű választani, amellyel a lehető legvilágosabban lehet a közlés tartalmát és hangulatát kifejezésre juttatni. Levélben a megszólítások után tehetünk felkiáltójelet, pl. *Tisztelt Igazgató Úr!*, *Drága Szüleim!*, de magánlevelekben gyakran használunk felkiáltójelet helyett vesszőt is, különösen akkor, ha a megszólítást csak nyúlfarknyi üzenet követi. A felkiáltójelet vs. vessző használatában megengedő vagyok, magam hol az egyik, hol a másik megoldást választom, és a vessző választásakor sohasem jut eszembe, hogy idegen mintát követnék. Azért viszont haragszom, ha a megszólítások elkülönítésére hivatott vesszők hiányoznak, pedig mind a mondat elején, mind a végén szükségesegek, és a mondatba ékelt megszólítást is vesszővel kell elkülöníteni a mondat struktúrájában, pl. *Szia, Mari! vagy Tudod-e, Mari, mire gondoltam?*

PÉNTÉK JÁNOS egyetemi tanár • Babeş–Bolyai Tudományegyetem (Kolozsvár)

Az én levélírói gyakorlatomban is előfordul mindkettő. A kérdést megelőzi két feltételezés, az egyik, hogy a vesszőhasználat terjed a felkiáltójelet rovására, a másik, hogy ebben idegen mintát követünk. Egyiket sem látom bizonyítottnak, illetve az elsőt csak annyiban, hogy maga az elektronikus levelezés terjed a magánlevelezésben is, és ebben közvetlenebb megszólítási változatként az, amely nem ragaszkodik a merevebb, hivatalosabb viszonyt kifejező felkiáltójelel. Hogy ez nemzetközi mintát utánozna? Az emberi viszonyok alapvetően nem különböznek: formálisabbak vagy személyesebbek, közeli vagy távolabbiak, tiszteletiek vagy barátiak stb., a többnyelvű beszélőnek nem feltétlenül kell írásjelet váltania aszerint, hogy melyik nyelven írja a levélét. Egyébként a kérdést bevezető példa, a „Kedves Mari”, a név beceformájával és a *kedves* jelzővel az én spontán írásgyakorlatomban inkább a vesszőhasználatot vonzaná. De ez is ízlés és szokás kérdése.

H. TOMESZ TÍMEA főiskolai docens • Eszterházy Károly Egyetem (Eger)

Magánlevelezésben, bizalmas viszonyban nem ritkák a rövid, gyakran csupán egy-két mondatból álló (üzenetszerű) le-

velek. Ilyen esetekben lehetünk rugalmasabbak, hiszen fölösleges lehet a kiemelt megszólítás, praktikusabb a megszólítás után vesszőt tenni, majd kisbetűvel folytatni levelünket. További változás, ami újabb helyesírási kérdést vet föl, hogy a korábbi *Kedves Péter!* ma már formálisnak érzett, helyét átvette (természetesen csak bizalmas viszonyban) a köszönésből és megszólításból álló forma: *Szia, Péter*, amikor a köszönés után vesszőt teszünk (tagolatlan mondat). Hivatalos, illetve nagyobb terjedelmű levelek esetében továbbra is a kiemelt (*Tisztelt Kovács Úr!*, *Kedves Péter!*) megszólítás javasolható.

PÖLCZ ÁDÁM tanársegéd • Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

Egy olyan világban nőttem fel, amely már igyekezett alternatívákat kínálni bizonyos élethelyzetekre, így néhány helyesírási megoldás alternatívává válása sem keltett bennem feszültséget. A helyesírási szabályzat is lehetővé teszi, hogy a „Kedves Mari” megszólítás után vesszőt tegyünk (vö. 254. pont), de aki szeretne, maradhat az eredeti, felkiáltójeles megoldás mellett. Az egyik nem jobb vagy rosszabb, mint a másik, egyszerűen csak más. A saját írásgyakorlatomban a hivatalos levelekben mindig felkiáltójelet teszek, a személyesebb hangvételű (elektronikus) levelekben pedig szinte mindig vesszőt. A felkiáltójelet komolyabbnak érzem, és számomra erőteljesebb odafordulást jelent, mint a vessző, amely – úgy gondolom – a két fél közötti kapcsolat közvetlenségére utal.

HOLLÓY ZSOLT magyartanár • Szinyei Merse Pál Gimnázium (Budapest)

Habár a helyesírási szabályzat engedi a megszólítások utáni vesszőhasználatot, szerintem érdemes a felkiáltójeles változathoz ragaszkodni. A levélben hagyományosan a megszólítást követő felkiáltójelet után új mondat kezdődik, ami szerkezetileg egységes, könnyen áttekinthető szövegeket eredményez. Mivel a levél igen kötött formájú műfaj, az ilyen jellegű szabályszerűségek véleményem szerint nagymértékben segíthetik a levélforma megfelelő elsajátítását. Fontosnak tartom kiemelni azt is, hogy a nemzetközi gyakorlat nem feltétlen egyezik a példában megjelent írásmóddal. Az angolszász levelekben ugyan a megszólítás után valóban vesszőt szokás tenni, a levél első mondata viszont világosan elkülönítve, nagybetűvel kezdendő. A megszólítás formailag tehát nemcsak a magyar levelekben válik el hangsúlyosan a levél törzsszövegétől, hanem más nyelvű levelekben is.

KLEIBER JUDIT adjunktus • Pécsi Tudományegyetem (Pécs)

Az ilyen típusú kérdésekről maximum magánemberként van véleményem; nem gondolom, hogy nyelvészettel foglalkozó oktatóként/kutatóként erről érdemben tudnék nyilatkozni. Ha magyarul írok hivatalos(abb) levelet, én mindig felkiáltójelet teszek, mert az (volt) a magyar nyelvhasználati hagyomány. Valóban terjed a vesszős változat a magyarban, ami ott is látszik, hogy a helyesírási szabályzat 12. kiadása már bárhol „megengedi” a vesszőt megszólítás után, míg a 11. kiadás még azt írta, hogy „Magánlevelekben [...] vesszőt is lehet tenni”. Erre persze Nádasdy Ádám *A helyesírási ló c.* írásában úgy reagált, hogy magánlevélben hadd írjon már azt, amit akar. (Amivel teljesen egyetértek; én például gyakran pontot teszek felkiáltójelet helyett.) Vannak, akik inkább átvesszik az angoltól jövő nyelvi változásokat, és vannak, akik tiltakoznak ellene. Én egyelőre maradok a felkiáltójelelnél, ami mellett semmiféle szakmai érv nem szól, egyszerűen csak ezt szoktam meg.

Kedves Olvasóink! vagy Kedves Olvasóink,

Mindebből/mindebből tehát azt látjuk, hogy míg sokaknak nem nyerte el a tetszését a megszólítás utáni vesszőzés, mások előszeretettel használják...

Blankó Miklós és Mayer Péter

A szerzőpáros rovata az e-nyelv.hu oldalon is megtekinthető. (A szerk.)

HÍREK – TUDÓSÍTÁSOK

Hírek

Az Anyanyelvpolók Szövetsége 2018. évi anyanyelvi pályázatának témája: a diáknyelv. Beadási határideje: **2018. augusztus 20.** A részletes pályázati kiírás az ÉA 2018/1. számában, illetve az e-nyelv.hu honlapon olvasható.

*

Az Anyanyelvpolók Szövetsége korábban két alapítványnak az alapítója is volt. Mivel mindkét alapítvány elérte célját, illetve további működésére nincs lehetőség, az elnökség a Fővárosi Törvényszéknél kezdeményezte *A Szép Magyar Nyelvért* és a *Magyar Versmondásért Alapítvány* megszüntetését.

*

Az 1992-ben indult Tetten ért szavak című rádióműsor (a Rádió vezetőségének döntése alapján) 2018-tól *Édes anyanyelvünk* címmel jelentkezik. 2018 márciusától a műsor mindennap 20 óra 31 perckor, közvetlenül a rövid hírek után jelentkezik. A műsor egyes adásait a rádió éjjel 0 óra 30 perckor ismétli. **Balázs Géza** műsorának állandó szereplői: **Pölcz Ádám** és **Újszászi Bogár László**.

*

Többéves kihagyás után a *Magyar Nyelvőr* 2018-tól ismét megjeleníti éves tartalom-, szó- és tárgymutatóját. A 2018. évi számokhoz mellékelik az elmúlt öt év elmaradt mutatóit is.

52. magyar nyelv hete

Az 52. magyar nyelv hete 2018. április 13-án nyílt meg Tihanyban. Az ünnepi héten 53 programot szerveztek országsszerte.

Vajon egy új magyar nyelvi emlékhely születik Tihanyban, a kultúrák találkozásának színterén? Egy anyanyelvi meditációs ligetet álmodott meg Korzenszky Richárd atya (prior emeritus) az 52. magyar nyelv hete országos megnyitóján. Tihanyban bukkantak fel az első leírt magyar szavak, ide a világ minden tájáról jönnek, s mindenkinek van anyanyelve... Cselekedni kell, hogy anyanyelvünk szavai ne kóboroljanak szét, és ne okozzunk magunknak nyelvi-irodalmi Trianont. Ez a gondolat több előadásban is felbukkant. Tóth Attila, a Manysi igazgatója szerint az értéksemlegesség a tudományban érthető, ám a gyakorlat szintjén tarthatatlan, ezért szükség van nyelv művelésre. Az 52. magyar nyelv hetén B. Kovács István, Jánosi Zoltán és Balázs Géza a 40 éve elhunyt Nagy Lászlóra is emlékezett. A műsort a tihanyi általános iskolások kórusa, a Boglári Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola tanulóinak műsora színesítette.

Az Anyanyelvpolók Szövetsége, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, valamint az Inter Nonprofit Kft. szervezésében, a TIT-tel való együttműködésben idén 10 megyében 53 előadás és további más anyanyelvi program kapcsolódott a magyar nyelv hetéhez.

Programok országsszerte: Béres József TIT Kisvárdán, Tuzsér (Tari Istvánné: Gondolatok a kortárs magyar gyermek- és ifjúságirodalomról, Marczinkó István: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye irodalmi és történelmi emlékhelyei, Káli-Horváth Kálmán: Meztelen Zoltár kötetbe-mutató); TIT Teleki László Egyesület: Nagykőrös, Cegléd (Erdélyi Erzsébet, Koltói Ádám előadása); Vas Megyei TIT, Szombathely (Balázs Géza, Blankó Miklós, Mayer Péter előadása, SEK poetry); Hajdú-Bihar Megyei TIT, Hajdúböszörmény, Kertész László Városi Könyvtár (A nyelvművész Nagy László); TIT Körösök Vidéke Egyesülete: Szent-Györgyi Albert Gimnázium (Kreisz Andrea: Nagy László Ki viszi át a szerelmet, Kreisz Andrea: Ágh István gyerekversei, rendhagyó irodalomóra), Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei TIT Székház, Nyíregyháza (Mánya Károly és Kiss Ferenc: Nyelvvédelem – környezetvédelem), Koch Sándor Csongrád Megyei TIT, Szeged, Szentes (Schirm Anita: Metaforák szépirodalmon innen és túl), TIT Pannon Egyesülete, Győr (Balázs Géza, Baksa Péter előadása); Nógrád Megyei TIT Salgótarján, Balasgyarmat, Szécsény (könyvbörze, irodalmi séta, „Szépen magyarul – szépen emberül” irodalmi vetélkedő), Jedlik Ányos TIT, Diósgyőri Gimnázium, Miskolc (Brézai Zoltán: A sportnyelv változása napjainkban), Fáy András Görögkatolikus Gimnázium, Miskolc (Tökécski Ilona: Nagy László-évforduló), Miskolci Zrínyi Ilona Gimnázium (Simon Zoltán: Nagy László költészete egy színész szemével), TIT Öveges József Ismeretterjesztő és Szakképző Egyesület, Zalaegerszeg (Szeglet Lajosné: Nagy László élete).

További, a magyar nyelv hetéhez kapcsolódó programok: A Kazinczyról elnevezett Szép magyar beszéd verseny Kárpát-medencei döntője (Győr, Kazinczy Gimnázium: könyvbemutató, előadás, verseny), Sátoraljaújhely–Széphalom A Magyar Nyelv Múzeuma (Néphagyomány és nyelvi hagyomány; Tízéves A Magyar Nyelv Múzeuma: előadások, kiállítás, könyvbemutató), Vasvár (Anyanyelvünk magyarsága előadás), Bolyai Önképző Műhely (előadás, Budapest), Partiumi Keresztény Egyetem (Beszélgetés Vári Attila íróval, Nagyvárád), Gyula (szakmai konferencia), Jósvaldó (Barlangnevek), Fehérvárcsurgó, Károlyi-kastély (előadás), Szabadka (sajtónyelvi konferencia és gyakorlat). *(Manyszi-infó)*

Az 53. Szép magyar beszéd verseny díjazottjai (Győr, 2018. ápr. 22.)

Kazinczy-érmet nyert tanulók a gimnázium I. kategóriában: Bagócsi Lilla (Selye János Gimn., Komárom, tanára: Spátay Adrienn), Dudás Kata (Dositej Obradović Gimn., Topolya, tanára: Kovács Éva), Kukovecz Ákos (Szegedi Radnóti Miklós Kísérleti Gimn., tanára: Vancsó Mariana), Orosz Fanni Flóra (Kecskeméti Bolyai János

Gimn., tanára: Dominek Zsolt), Osztovis Pál József (Budapesti Fazekas Mihály Gimn., tanára: Turcsányi Márta), Rónai Bálint (Pécsi Tudományegyetem Gyakorló ÁI, Gimn., tanára: Zsombari Barbara), Szabó Bence (Neumann János Gimn., Eger, tanára: Barna Viktor), Szécsi Bence (Debreceni Ady Endre Gimn., tanára: Módos Lászlóné), Takács Imre (Veres Péter Gimn., Balmazújváros, tanára: Tóth Lászlóné), Varga Klaudia (Óbecsei Gimn., tanára: Pakai Orosz Annamária).

Gimnázium II. kategóriában: Barna Amarilla Dalma (Sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimn., tanára: Müllerné Gulya Márta), Kedves Kriszta (Benedek Elek Pedagógiai Liceum, Székelyudvarhely, tanára: Vass Ágnes), Kertész Nóra (Érdi Vörösmarty Mihály Gimn., tanára: Somfai-né Szűcs Mária), Kiss Veronika (Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimn., tanára: Martinovszkyné Kondrád Margit), Nagy Eszter (Kolozsvári Református Kollégium, tanára: Rác Melinda), Ráfi Anna (Horváth Mihály Gimn., Szentes, tanára: Vánkay Edina Sarolta), Varga Eszter (Benedek Elek Pedagógiai Liceum, Székelyudvarhely, tanára: Ivácsy Zsuzsanna), Varga Medárd (Pécsi Janus Pannonius Gimn., tanára: Almásiné Balatinács Éva), Végh Nóra (Baár-Madas Református Gimn., tanára: Gergely Magdolna), Ziff Stella (Pozsonyi Magyar Tannyelvű Gimn., tanára: Kulcsár Mónika).

A 2018. évi versenyen Kazinczy-érmet nyert szakképző iskolai tanulók: Bedő Balázs (Péchy Mihály Építőipari Szakgimn., Debrecen, tanára: Kurdićné Sebestyén Anna), Dallman Regina (Nyíregyházi Sipkay Barna Szakgimn., tanára: Listvánné Huszti Judit), Finszter Eszter (Richter János Zeneműv. Szakgimn., Győr, tanára: Tóth Sándor Csaba), Franyó Bálint Balázs (Erzsébetvárosi Kéttannyelvű ÁI, Szakgimn., tanára: Varga Barbara), Galgóczi Vivien Szofi (Szegedi Gábor Dénes Szakgimn., tanára: Kalmárné Kovács Hedvig), Gálya Renáta (Sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Szakgimn., tanára: Mízsák Éva), Iszak Péter (Gépipari és Informatikai Szakgimn., Szombathely, tanára: Sarus Tímea), Kovács Gréta (Széchenyi István Két Tanítási Nyelvű Közgazd. Szakgimn., Békéscsaba, tanára: Szabó Ila, Tóth Jánosné), Nyúl Dorina (Nemes Nagy Ágnes Művészeti Szakgimn., Budapest, tanára: Bogdán-Sákovics Eszter), Papp Gergő (Karcagi Teleki Blanka Szakgimn., tanára: Kugyula Anna), Puskás Martin (Miskolci Ferenczi Sándor Egészségügyi Szakgimn., tanára: Tóth Éva), Tarlós Bence (Pécsi Művészeti Gimn., tanára: Marcsó-Molnár Gabriella), Tóth Imola (Vak Bottyán János Katolikus Műszaki és Közgazdasági Szakgimn., Gyöngyös, tanára: Ludányiné Prém Judit), Tóth Viktória (Karacs Ferenc Gimn., Püspökladány, tanára: Kissné Csöke Katalin), Vince Zsófia (Weiss Manfréd Szakgimn., Budapest, tanára: Keppel Gyula).

Az Anyanyelvpolók Szövetségének jutalmát kapták: Aranyos Csenge, Forrai Gimn., Bp., Csóbor Benjámin, Mátyás Király Gimn., Fo-

A tihanyi általános iskolások kórusa nyitja meg az 52. magyar nyelv hetét

A megnyitó ünnepség résztvevői

A boglári általános iskolások Nagy László-emlékműsora

Juhász Judit köszönti
a magyar nyelv hete résztvevőit

Az 53. Kazinczy-verseny megnyitó beszédét
Balázs Géza tartja

Péchy Blanka- és Kazinczy-díjasok

nyód, Drágán Evelin, Székesfehérvári Teleki Blanka Gimn., Finta Klára Enikő, János Zsigmond Unitárius Koll., Kolozsvár, Gál Péter, Herman Ottó Gimn., Miskolc, Geiling Borbála, Eötvös József Gimn., Tata, Hegedűs Anna, Gárdonyi Géza Ciszterci Gimn., Eger, Jávör Boróka Zsuzsanna, Budapesti Fazekas Mihály Gimn., Kozma Krisztián Gyula, Tóparti Gimn., Székesfehérvár, Makrányi Nikolett, Budai Középisk., Bp., Molnár Boglárka, Mikes Kelemen Elméleti Líceum, Sepsiszentgyörgy, Sebesvári Eszter, SZTE Gyakorló Gimn., Szeged, Sellyei Dorottya Csenge, Szent László Gimn., Szob, Szabó Márton, Kodály Zoltán Ének-zenei ÁI és Gimn., Bp., Szedlacsák Kinga Aletta, Karcagi SZC Teleki Blanka Gimn., Mezőtúr, Tatár Zsuzsa, Kölcsey Ferenc Főgimn., Szatmárnémeti, Barta Botond, Puskás Tivadar Távközlési Technikum Infokommunikációs Szakgimn., Bp., Csák Gergő, Hódmezővásárhelyi Boros Sámuel Szakgimn., Szentes, Drótos Alexandra, Puskás Tivadar Távközlési Technikum Infokommunikációs Szakgimn., Bp., Fischer Vivien, Pécsi Radnóti Miklós Közgazdasági Szakgimn., Kiss András, Soproni Porpácz Aladár Szakgimn., Fertőd, Liptai Zsolt, Salgótarjáni Táncsics Mihály Szakgimn., Nagy Bálint, Kiskunfélegyházi Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakgimn., Nagy Dávid, Nyíregyházi Széchenyi István Szakgimn., Tompa Ráhel, SZSZC Kereskedelmi és Vendéglátói Szakgimn., Szombathely, Vértes Jázmin, Tata-bányai Kereskedelmi, Vendéglátó és Idegenforgalmi Szakgimn. (Forrás: Kazinczy Gimnázium, Győr)

Az 53. Szép magyar beszéd verseny eredményhirdetése, 2018. április 22-én a győri városházán átadott díjak. Péchy Blanka-díj: Túrjei Attila, a Boglári Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója, Kiss László, a Boglári Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatóhelyettese. Kazinczy-díj: Varga János, a közszolgálati rádió bementője, Szendrődy Botka Krisztina, a Boglári Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola magyartanára, S. Forgács Anna, a budapesti Egressy Béni Református Művészeti Középiskola magyar–latin szakos tanára, Kovács M. István, a közszolgálati rádió bementője.

Nyári táborok, egyetemek

5. nyelvészta-bor, 2018. jún. 20–24. Sátoraljaújhely–Széphalom. A programból: A tábor idei díszvendége Prószéky Gábor, az MTA Nyelvtudományi Intézete és Tóth Attila, a Magyar Nyelvstratégiai Intézet igazgatója. Ízelítő az előadásokból: Balázs Géza: Anyanyelvünk magyarsága, Kiss Róbert Richard: Utazások, nyelvek, élmények, Illésné Kovács Mária: A régió oktatásügye; nyelvi felzárkóztatási programok, Imrényi András: Egy új mondatkezelési modell – tanároknak, diákoknak, Minya Károly: Nyelvészeti topográfia, Pomozi Péter: Utak a keleti magyarok nyelvéhez, Németh Endre: A keleten maradt magyarok genetikai nyomai az Urál vidékén. További programok: India: 300 év egyben – Beszélgetés a keleti magyarokra vonatkozó kutatások-

ról – Kirándulás szakvezetéssel a feltárás alatt lévő sátoraljaújhelyi várhoz – Pusztay János Babits Mihály-estje – Pölcz Ádám irodalmi estje – Sárospataki művelődési sétá.

2018. jún. 23. (szombat) Esszékonferencia, vadéltfőző verseny, múzeumok éjszakája, PIM Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom

Nyíri Péter: 10 éves A Magyar Nyelv Múzeuma – 150 éves Eötvös József népoktatási törvénye – az MNYKNT esszékonferenciája – Halász Csilla: A népoktatási törvény hatása az iskolaépítések – iskolaépítész 1868 után – Arató Balázs dr.: A népoktatási törvény jogi és nyelvi jelentősége – Pölcz Ádám: A népoktatási törvény hatása a nyelvtanoktatásra – Balázs Géza: A kiegyezés korának nyelvstratégiája – Népi gyermekmondókáink világa – Karácsony Fanni és Pomozi Péter kiállításának megnyitója a múzeumban.

Részletes program: www.e-nyelv.hu. A nyelvészta-bor szakmai, kulturális programjai ingyenesek. A programhoz bármikor lehet csatlakozni. A szállás egyénileg intézendő, illetve korlátozott számban még igyekszünk biztosítani (kollégiumban, panzióban). Érdeklődés: iroda@e-nyelv.hu. Telefon: 30-318-9666.

3. Bihari nyári egyetem. A szülőföld szálai. Kulturális és nyelvi topográfia. 2018. júl. 23–27. Berettyóújfalu–Érmellék. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, az Anyanyelv-ápolók Szövetsége és a Partiumi Keresztény Egyetem rendezésében.

A nyári egyetem témája a topográfia földrajzi-történelmi-kulturális és nyelvi kapcsolataira utal, fontos helyen szerepel benne a genius loci, a névkultúra. A programból: Balázs Géza: Szerelmes földrajz, szerelmes névrajz – A Molnár Ferenc: Egy bihari keletkezésű Csokonai-anekdota és elterjedése a különböző Kovács nevű helységekben – Harangozó Imre: Abba az üdöbe még a kő és a lány volt... Barangolások Biharban és a múltban – János Szabolcs: Kulturális, irodalmi topográfia – Tuba Márta: Tájak, korok, múzeumok – A leíró szövegtípus tanítása – Báth János: Névöldrajz: a névadás területi változatossága Erdélyben – Málnási Ferenc: Irodalmi bölcseink Romániában. További programok: Tanulmányi kirándulás az Érmellékre. Útközben megálló: Álmosd (Kölcsey-émlékek). Szakmai vezető: Szilágyi Ferenc. További részletek: www.mnyknt.hu. Jelentkezni lehet június 30-ig itt: iroda@e-nyelv.hu. Telefon: 30-318-9666.

37. Kazinczy anyanyelvi tábor, 2018. aug. 21–25. Győr, Kazinczy Gimnázium. Jelentkezési határidő: 2018. jún. 8. Jelentkezni lehet a Kazinczy Ferenc Gimnázium honlapján: www.kazinczy.gyor.hu.

Fontosabb rendezvények 2018-ban

jún. 18–22. Anyanyelvi tábor, Békés-Tarhos jún. 18–22. Kárpát-medencei tehetséges diákok olvasótábor, Aranyosapáti (MNYKNT) jún. 20–24. 5. nyelvészta-bor és juniális, Sátoraljaújhely–Széphalom

jún. 23. Oktatás és nyelv, az MNYKNT esszékonferenciája Eötvös József 150 éve bevezetett népoktatási reformjának emlékére, Széphalom

júl. 23–27. Kulturális és nyelvi topográfia. 3. Bihari Nyári Egyetem, Berettyóújfalu–Érmellék aug. 10–19. 26. országos ifjúsági anyanyelvi tábor, Anyanyelvápolók Szövetsége, Széphalom szept. 28–30. A titok. A Magyar Szemiotikai Társaság konferenciája, Eger

okt. 12–14. 46. Édes anyanyelvünk verseny, Sátoraljaújhely

nov. 10. Kossuth-szónokverseny, ELTE TÓK nov. 13. 8. magyar nyelv napja, Vigadó, Anyanyelvápolók Szövetsége

nov. 22–23. Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában 7. A nyelv hálózatos leírása, ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék

Új könyvek

Balázs Géza – Lengyel Klára szerk.: Grammatika és oktatás – időszzerű kérdések. Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat. Tanulmánykötet. ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék – Inter (IKU) – Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, 2018. (Magyar szemiotikai tanulmányok, 41–42.)

Halmai Tamás: Alfonsz, a barátom. Korrek-torglosszák. Inter, Budapest, 2018.

Imrényi András – Kugler Nóra – Ladányi Mária – Markó Alexandra – Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor: Nyelvtan. Szerk.: Tolcsvai Nagy Gábor. Osiris Kiadó, Budapest, 2017.

Kiss Jenő és Pusztai Ferenc szerk.: A magyar nyelvtörténet kézikönyve. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2018.

Murádin László: Az asszony nem ember? Nyelvművelő írások. Europrint, Nagyvárad, 2017.

Perelman, Chaim: A retorika birodalma. Retorika és érvelés. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2018.

Szauder József: Kazinczy Ferenc, az ember és az alkotó. Kazinczy Ferenc Gimnázium, Győr, 2018.

Szilvási Csaba: Illatos, mint eső után a tele-vény. A szatmári nyelvvel az „összó” nyomában. Alfadat-Press, h. n., 2018.

Tihanyi kalendárium 2018. Szerk.: Kozenszky Richárd OSB. Tihanyi Bencés Apát-ság, 2018.

Wacha Imre (összeáll.): A köznyelvi beszéd hangzásának fogalomtára. Kazinczy Ferenc Gimnázium, Győr, 2018.

A Hírek – tudósítások rovatba szánt információkat a megjelenés előtti 40. napig várjuk a balazs.geza@gmail.com címen. Két szám között, folyamatosan az ASZ honlapján talál-nak írott és képes beszámolókat szövetség-ünk életéről: www.anyanyelvapolo.hu. Elektronikus formában itt olvashatók az ÉA korábbi számai is.

Mindenekelőtt az idei 1. számunkban közzétett rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. Rejtőzködő magyar írók, költők: 1. Baranya – Arany. 2. Megbocsáthatatlan – Csáth. 3. Elfüstöl – Füst. 4. Ruhatáros – Határ. 5. Csillás – Illés. 6. Tűróképeség – Képes. (Az adott meghatározást számos megfejtőnk túlságosan lazán értelmezte, s az egyetlen pontos megfelelő, a tűróképeség helyett vagy csak a képesség szót választották, vagy ezek valamelyikét: alkalmazkodóképesség, állóképesség, döntőképesség, életképesség ellenálló-képesség, sőt egy megfejtőnk ezzel próbálkozott: mindenre képesség. Ezeket – bár a legutóbbit kivéve kisebb-nagyobb részben megfelelnek, ezúttal nem fogadtuk el.) 7. Atomóra – Móra. 8. Ékszerbolt – Szerb. 9. Atompaktum – Tompa. 10. Közelkép – Zerk.

II. Hétszer hét. 1. Libamáj. 2. Koffein. 3. Bokréta. 4. Világos. 5. Nevetés. 6. Áristom. 7. Siheder. A két átlóból kiolvasható két műszerelnevezés: lokátor, valamint a sorok átrendezésével megafon.

III. Azonosalakúság – rendelésre. 1. Osztják. 2. Kend. 3. Imád. 4. Rája. 5. Amazon. 6. Telelő. 7. Héja. 8. Ajka. 9. Menyét. 10. Idomára. 11. Sörét. 12. Írnak. 13. Tészek. 14. Ászok. 15. Sült. A kezdőbetűkből összeolvasható szó: okirat-hamisítás.

IV. Szójátékos csattanó. Miért sajnálnék egy férfit, akit nem is ismerek?

A sorsolásban való részvételhez szükséges 60 pontot elért megfejtők közül a szerencse a következőknek kedvezett: Bognár Istvánné, Tatabánya, Cseri u. 24. 1/2 (2800); Erdélyi Károlyné, Kecskemét, Katona József u. 14. (6000); Hornyák Zoltán, Verezegyház, Somlyó u. 23. (2112); Kathó Istvánné, Gyömrő, Deák Ferenc u. 21. (2230); Kohut Katalin, Miskolc, Bertalan u. 12. 4/2 (3534); Kőszeginé Rudniczai Brigitta, Káloz, Fehérvári út 44. (8124); Mravikné Oravecz Ágota, Balassagyarmat, Szontágh P. u. 6/a (2660); Sebestyén Zoltán, Pápa, Kinizsi u. 24. (8500); Szabóné Bodor Mária, Szentes, Muskátli u. 13. (6600); Valánszki-Váradi Ilona, Budapest, Brigád u. 32/B (1188). Nyereményük a Tinta Könyvkiadónál megjelent Fercsik Erzsébet–Raátz Judit: Keresztnevek című kötet. Gratulálunk!

A Pontozó új feladványai

I. Városnézés. Rejtvénykedvelő olvasóinknak úgy kell kitölteniük az ábra üresen hagyott helyeit egy-egy betűvel, hogy egyrészt mind a négy sorban értelmes szó, kifejezés alakuljon ki, másrészt pedig – és ez az igazi kihívás! –, hogy a beírt betűk mindegyik sorban egy magyar város nevét jelöljék meg. Mindegyik sor megfejtéséért 4 pont jár, a telitalálatos megoldásért tehát 16!

H	Á	Z					A	M	B
S	I	K					T	Á	S
T	A	R					R	K	A
H	A	J					V	A	R

II. A jó áru hamar elkel! Rejtvényünk címe egyúttal szemlélteti is itt következő intarziajátékunkat. Ebben összesen tizenöt mondatot adunk, mindegyikből elhagyva, kipontozva egy ruhadarab nevét. Tehát a cím stílszerűen ez lehetne: „A jó á . . . mar elkel.” A megfejtendő mondatok a bennük megbúvó

ruhadarabok ábécérendjében követik egymást. Minden jó megfejtés 2 pontot ér, a telitalálatos megoldás pontértéke tehát 30.

1. Két old ablak nincs becsukva.
2. Sok ulumnak tekintik az öregembert.
3. A három lány közül a legutób ncs már itt, lett a győztes.
4. Még a legolcsób nyomtató is jól működik.
5. A dögevíz mara lkos ösztönére hallgat.
6. A csecsemő édesanyja a pi re popsiját kengette.
7. A bri s időre elúzi a fájdalmakat.
8. A hajó ülni kezdett.
9. A sötét tollazatú ranta itthon harsog, de tétre elköltözik.
10. Tegnap meglátogatott az uno yám.
11. Ezzel a cím egesen több példányt lehet eladni a kötetből.
12. Én teutá ondoltam legtöbbet.
13. Egy hatalmas kam gott a mennyezeten.
14. Ez a sok pi ralóitokat is elriasztja.
15. Egy tú csak, ott búslakodik magában.

III. Nyolcszor nyolc. Olvasóink feladata: az ábra meghatározásainak megfelelő szavakkal való kitöltése. Ha megoldásuk helyes, akkor a bal felső saroktól a jobb alsóig terjedő átlóban, majd a sorok átrendezése után a jobb felső saroktól a bal alsóig terjedőben egy-egy olyan személyt jelentő szót olvashatnak össze, aki valamilyen okból elhagyja lakhelyét. Az ábra kitöltéséért 5, a két átlóban olvasható szóért további 5-5 pont jár, azaz összesen 15!

1. Borongós hangú
2. Felserdült (személy)
3. Száradó
4. Jöves-menés az utakon
5. Rejteget
6. Vajúdó nő fekhelye
7. Dizőz
8. Boriszák

IV. Szójátékos csattanó. Negyedik feladványként olvasóinknak ezúttal a Buliban csattan című, túloldali rejtvény csattanóját kell beküldeniük. A helyes megfejtés értéke 25 pont.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 86 pont, de már 70 pont is elég ahhoz, hogy annak eléréje részt vehessen a sorsolásban, és egy értékes könyvet nyerhessen. A feladványok megoldását **2018. augusztus elsejéig** – tehát a júniusi számainkban eddig megszokottnál közelebbi határidőig! – szíveskedjenek eljuttatni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, Károlyi u. 16. (1053) vagy a rovat vezetőjének címére: gretsy@t-online.hu

Minden olvasójuknak jó nyaralást és sikeres megfejtést kívánnak a rejtvények szerzői:

Grétsy László (I., II.), Láng Miklós (III.), Schmidt János (IV.)

Szójátékos csattanó

OSTOBA, TUDAT-LAN	A VICC POENJA	FÉNYŰZŐ ELETMÓD	TALICS-KÁZÁS	STANLEY KRAMER FILMJE	BULIBAN CSATTAN – Egy gimnazista fiú felkér egy húsz év körüli lányt a bulin. – Gyerekekkel nem táncolok – utasítja vissza gőgösen a lány. (A fiú reagálását az ábrában rejtettük el.)				
NYAKUNK ELÜLSŐ RÉSE									
A TÁRGY RAGJA									
CECÍLIA, BECÉZVE KÜT BELSEJE!									
VÍZI SPORT									
FRIGY, HÁZASSÁG									
INNEN MÁSHOVA									
FOSZLÓ									
UGYAN, DEHOGY!					DRÓTVÉG!	GYÜ-MÖLCS-MÁRTÁS	MOTTÓ	JOULE	
					FARMER-MÁRKÁ	KÖLTŐ (ENDRE)	KÖZÉPEN	LEÁS!	
A TÚL-OLDALRA IGYEKSZIK URÁN									
ILYEN NYELV A TAMIL									
KÜLÖN ÁRAM-FORRÁS									
ÜDV, RÓMAIAK!									
CSÍP									
MŰZSA CSÓKJA!									
KRIMI VÉGE!									
SZINÉSZNŐ (ÉVA)									
... JÓSKA; SZABÓ PÁL HÓSE									
AZ ITTRIUM VEGYJELE									
OTTO ...: FLAMAND FESTŐ									
HEGYES CIPÉSZ-ESZKÖZ									
FÉL RÉPA!									
ISKOLA-IDŐBEN TÖRTÉNŐ									
BOTVÉG!									
NYUGAT, RÖVIDEN DIOBÉL!									
LAPNAK E RÉSZÉRE JEGYZE-TELŐ									

Új szavak, kifejezések (100.)

Nem szótározott szavak tárháza

álhír – a *fake news* kifejezés sikeres magyartása (vö. *koholmány*)

bitcoin (rövidítve: BTC) – a PayPalhoz hasonló digitális pénzeszköz (internetes pénzegység), de a hálózat mögött nincs üzemeltető cég (MI 2018. jan. 20.) (vö. *PayPal*)

bulinegyed – városnegyed, kerület olyan (kisebb) része, amelyben sok, mulatozásra alkalmas vendéglátó-ipari egység található

esemény 1. *Facebook-esemény*

Facebook-csoport – a közösségi hálón létrehozott, egy-egy téma, hobbi iránt érdeklődő internetezőket összefogó interakciós felület

Facebook-esemény, röviden **esemény** – egy adott programra létrehozott Facebook-csoport. Pl. Létrehozunk egy *eseményt*.

férfituca – Mezőkövesden a férfiakról elnevezett utcák (Lehel, Gergely, Salamon, György, Dávid) gyűjtőneve (MI 2017. dec. 2.)

gettósodás – elkülönült (szegregált) (lakó)közösség kialakulása

kamatos nap – az a nap, amelyen a kamatot kell fizetni

kannázik – edény (kanna) segítségével zenél

kimaxol – eléri a legmagasabb fokozatot; a maximumot hozza ki valamiből. Pl. *Kimaxoltuk* a karácsonyt. *Kimaxolta* a sielést. Magy.: a számítógépes játékok világából ered; egyesek szerint a Doom nevű játékból került a köznyelvbe. Ezekben a *maxing* 'kimaxolás' jelentése: 'a maximum kihozatala az adott karakterből vagy pályából'.

klímapornó – olyan hatásvadász képek, amelyek a globális felmelegedésre hívják fel a figyelmet. Magy.: az ilyen képek rendszerint apokaliptikus víziót vetítenek előre (MI 2018. jan. 20.)

koholmány – a *fake news* kifejezés sikeres magyartása (vö. *álhír*)

kriptoaluta – digitális pénz-, illetve csereeszköz

lakájmédia – a fennálló gazdasági vagy politikai hatalmat kritikátlanul elfogadó és kiszolgáló tömegtájékoztatósi felület, sajtó

metoo, Me Too vagy *#metoo* (más nyelvű helyi alternatívákkal) – 2017 októberében az Amerikai Egyesült Államokból indult kampány. A mozgalom azokat az embereket, főként nőket képviseli, akik az őket ért szexuális zaklatásokról és támadásokról világméretű vitát indítottak el. 2017. december 6-án a *#metoo* mozgalmat választotta az amerikai Time magazin az év emberének (eseményének). A kifejezés jelentése: én is, engem is, nekem is.

PayPal – elektronikus kereskedelemre szakosodott, pénzforgalmi szolgáltatásokat nyújtó pénzügyi vállalkozás; az általa nyújtott internetes fizetési módozat (vö. *bitcoin*)

piéna – a pálinkakultúrát kihasználók gyűjtőneve; a *pálinkapióca* és a *pálinkahiéna* szavak összerántásával alkotta Barabás Attila

segélynap – a segélyfizetés napja

szívárványkoalíció – több kisebb-nagyobb (eltérő politikai identitású) pártból összetevődő kormányzati összefogás

A rovat 1998–2015. közötti teljes anyaga megjelent az Új magyar szavak szótára című kiadványban (IKU-tár). Kapható: www.e-nyelv.hu/könyvesbolt.

B. G.

balazs.geza@gmail.com

Nagy Sándorné karcagi levélírónk nem találja ebben a savanyúságban a *szeletelt cukrot*. Nem is találhatja, mert nem a *cukor szeletelt*, hanem maga a *cékla*. Egy kis javítás könnyen eloszthatja a félreértést: *Csemege cékla savanyúság szeletelve, cukorral és édesítőszerrel*.

koncertsorozatot. A rendkívüli színvonalas programot május 5-én az MTA Kongresszusi Termében Malcolm Bilson zongoraművész koncertje nyitotta meg. Az est különlegességét az adta, hogy Beethoven, Schubert és Chopin művei egy korabeli Graf fortepiano kópiáján szóltak meg. Conrad Graf a XIX. század elejétől vált az Osztrák–Magyar Monarchia igazán neves hangszerkészítőjévé, aki a császári udvarnak is dolgozott, emellett pedig magának Beethovennek is készített fortepianót. A koncerten megszólalt változat – amely a Budavári Önkormányzat anyagi hozzájárulásával, Csehországban készült – eredeti példányát 1819 körül

Egy fővárosi önkormányzat beszámolója szerint az Osztrák–Magyar Monarchia már a XIX. század elején létezett. Valójában csak 1867-ben, a kiegyezés nyomán jött létre.

nyi paúzával? Már megint a bot könnyebbik végét ragadjuk meg, s minden keserűségünket a leginkább kiszolgáltatottabbakra s a leginkább védekezésképtelenebbekre zúditjuk, mint egykoron? Hát persze! Pláne, ha még

A körülírt fokozásban az *inkább, leginkább* után nem kell még egyszer kitenni a középfok jelét. Itt is elég lett volna ennyi: *a leginkább kiszolgáltatottakra, a leginkább védekezésképtelenebbekre*. Vagy egyszerű fokozással: *a legkiszolgáltatottabbakra, a legvédekezésképtelenebbekre*.

SZERINTEM...

Reformbillentés

„Még magasról nézvést megvolna az ország, Vármegye urai toldozzák-foldozzák” – írta a bíráló szellemű költő a XIX. században. Bár sorai ma is helytállóak, leginkább az ezer sebből

dagvatastásinyoméltanlvankép

A napilap levelezője emlékezetből idézett. Nem baj, de pontosítsuk: „... *Werbőczy-utódok / Foldozzák, toldozzák*.” Ráadásul a „bíráló szellemű költő”, vagyis Ady ezt nem a XIX. században írta, hanem már jócskán a XX.-ban: az Új törvényt, Werbőczy 1913. augusztus 24-én jelent meg a Világ című lapban.

mellett cserékkal is gazdagította kertjét. Ebben két barátja, a festő Caillebotte és a politikus Clemanceu is segítségére voltak. (Clemanceunak köszönhető az is, hogy a nagy tavirózsa képeknek külön helyiségeket alakítottak ki az Orangerie-ben.)

A hajdani francia politikus, miniszterelnök nem tartozik a kedvenceink közé (érthetően). De ez nem ok arra, hogy nevét többszörösen is hibásan írjuk le, különösen egy ismeretterjesztő lapban. Helyesen így kellett volna: *Clemenceau*. A ragos alakját pedig kötőjellel: *Clemenceau-nak*. (Kiejtve: klémanszó, klémanszónak.)

ki sem kérdőjelezi meg. Vasárnap egyiptomi kopt keresztény templomokra csapott le az Iszlám Állam, Svédországban ezúttal Oslóban találtak bombát. A stockholmi merénylet indokai még nem ismertek.

Már megint a földrajz... Ki ne tudná, hogy Oslo nem Svédországban van, hanem Norvégiában? Hát ennek a hírnek a szerzője. (Igaz, ő is érez némi bizonytalanságot, mert a következő sorban már stockholmi merénylet emleget.)

Összeállította
és a kommentárokat írta:
K. G.